

מאסר על תנאי – הקשר בין אורכו לסיכוי שהוא יופעל**

מאת

ניבין עמנואל ואורן גזל-אייל*

לעיתים דווקא עונש חמור יותר, מיטיב עם הנאשם. זה המצב בחלק מהמקרים בהם מוטל עונש מאסר על תנאי. מאמר זה, הוא מאמר שלישי בסדרת מאמרים הבוחנים את פעולתו של המאסר על תנאי בישראל. מטרתו לבחון כיצד משליך אורך המאסר על תנאי על הסיכוי שהוא יופעל לאחר הרשעה בעבירה נוספת, ואם הופעל, על דרך הפעלתו. המחקר מסתמך על מאגר נתונים מקיף של נאשמים ישראלים בגירים שנדונו בבתי משפט השלום כאשר במעמד גזר הדין היה תלוי ועומד נגדם מאסר על תנאי בר הפעלה או חב הפעלה (N=5,764). נמצא כי ככל שהמאסר על תנאי שהוטל על הנאשמים בגזר הדין הקודם היה ארוך יותר, כך הנטייה של בית המשפט להפעיל אותו לאחר שהנאשם ביצע עבירה נוספת המפעילה את התנאי, קטנה יותר. כיוון שהארכת התנאי אפשרית רק אם בית המשפט נמנע מהטלת עונש מאסר על הנידון, משמעות הממצא היא שככל שהעונש המותנה שמוטל על הנאשם כבד יותר, כך הסיכוי שהנאשם ישלח למאסר בעקבות הרשעתו בעבירה נוספת קטן יותר. גם כאשר בית המשפט מחליט להפעיל עונש מאסר על תנאי בעקבות הפרה, הסיכוי שהוא יופעל בחפיפה מלאה או חלקית לעונש המוטל בגין העבירה הנוספת גדול יותר, ככל שהמאסר על תנאי ארוך יותר. התוצאה היא שפעמים רבות עדיף לנאשם שיוטל עליו מאסר על תנאי ארוך על פני מאסר על תנאי קצר. אם הוא יפר את התנאי – מאסר על תנאי ארוך יסייע לו להיחלץ מעונש מאסר בפועל. ובהתאמה – ככל שהמאסר על תנאי קצר יותר, סיכויי של הנאשם להארכת התנאי קטנים

** כל אתרי האינטרנט המאוזכרים להלן נצפו לאחרונה בתאריך 04.12.2024.

ניבין עמנואל, דוקטור, הפקולטה למשפטים אוניברסיטת חיפה.

* אורן גזל-אייל, פרופסור, הפקולטה למשפטים, אוניברסיטת חיפה. תודה ל- University of Oxford, All Souls College על האירוח בתוכנית Visiting Fellowship שבמסגרתה נכתב חלק מהמאמר הזה. מחקר זה ברצת בתמיכת הקרן הלאומית למדע (מענק מס' 395/15). תודה למשתתפים בסמינר המחלקתי של המרכז לקרימינולוגיה באוניברסיטת אוקספורד על ההערות לגרסה מוקדמת של מאמר זה. תודה מיוחדת לאוראל שלו על העזרה המעולה במחקר.

א. מבוא. ב. רקע. 1. המאסר על תנאי בישראל; 2. עונשים מזעריים ועקיפתם; 3. עונשים מזעריים בישראל; 4. השפעת עונש מזערי על הבחירה בין הכול לבין כלום; 5. השפעתה של חומרת העונש המותנה על סיכויי הפעלתו ועל אופן הפעלתו – שאלות המחקר; 6. השערות המחקר; (א) המשתנים המשפיעים על ההחלטה אם להפעיל את התנאי; (ב) המשתנים המשפיעים על דרך ההפעלה; (ג) השערות המחקר – סיכום. **ג. שיטת המחקר**; 1. מערך המחקר והמדגם; 2. משתנה תלוי ומשתנים בלתי תלויים עיקריים. **ד. ממצאים**; 1. סטטיסטיקה תיאורית; (א) סטטיסטיקה תיאורית – האם הוטל עונש מאסר (האם הופעל עונש המאסר המותנה); (ב) מדיניות ההפעלה כמשתנה קטגוריאל רב-קטגוריות; (ג) מדיניות ההפעלה כתלות באורך המאסר על תנאי ובמעצור; 2. סטטיסטיקה הסקתית; (א) מודל 1 – השפעת משך המאסר על תנאי וחומרת העבירה על ההפעלה; (ב) מודל 2 – השפעת משך המאסר על תנאי וחומרת העבירה על ההפעלה והאינטראקציה. **ה. דיון. ו. מסקנות.**

א. מבוא

עונש המאסר על תנאי הוא העונש הנפוץ ביותר בישראל. כ-85% מגזרי הדין בישראל כוללים עונש של מאסר על תנאי, יותר מכל סוג אחר של עונש.¹ חרף זאת המחקרים על אופן השימוש בו ועל השפעתו מעטים מאוד. מאמר זה הוא מאמר שלישי בסדרת מאמרים הבוחנים את אופן השימוש במאסר על תנאי בישראל וחושפים עד כמה המאסר על תנאי, כפי שהוא מיושם כיום, חותר תחת המטרות שלשמן נקבע העונש בחוק. במאמר הראשון הראינו שהיסטוריה, העונש אומץ בעיקר כחלופה למאסרים קצרים, אולם עם השנים הוא הפך לתוספת שניתנת כמעט אוטומטית עם עונשי מאסר בפועל.² במאמר השני הראינו כי המאסר על תנאי הוא פעמים רבות הטבה ולא עונש. בעבירות חמורות, ובהיעדר הבדלים אחרים בין המורשעים, הסיכוי של מורשע להישלח לכלא קטן יותר אם תלוי ועומד נגדו מאסר על תנאי בר הפעלה בזמן שנגזר דינו.³ במחקר זה נחשפת אנומליה נוספת בעונש המאסר על תנאי. במחקר מצאנו כי ככל שהמאסר על תנאי המוטל על נאשם ארוך יותר, כך הנטייה של בית המשפט להפעיל

1 ראו: אורן גזל-אייל, ענבל גלון וקרן וינשל-מרגל, "שיעורי הרשעה וזיכוי בהליכים פליליים" **אתר הרשות השופטת** (2012) בעמ' 19–21 [<https://did.li/9JOaa>] (להלן: "גזל-אייל, גלון ווינשל-מרגל 2012").

2 ראו: Nevine Emmanuel and Oren Gazal-Ayal, "Suspended Sentences and Service: Labor in Israel: From Alternatives to Imprisonment to Net-Widening", 82(1) *Law & Contemp. Probs.* (2019) 111 (להלן: "Emmanuel and Gazal-Ayal").

3 Oren Gazal-Ayal and Nevine Emmanuel, "How Minimum Sentences Benefit Offenders: The Case of Suspended Sentences", 48 *Law & Soc. Inquiry* (2023) 847, p. 866 (להלן: "Gazal-Ayal and Emmanuel").

אותו – אם הנאשם יפר את התנאי ויחזור לבצע עבירות – קטנה יותר. כיוון שהארכת התנאי אפשרית רק אם בית המשפט נמנע מהטלת עונש מאסר על הנידון, משמעות הממצא היא שככל שהעונש המותנה שמוטל על הנאשם כבד יותר, כך הסיכוי שהנאשם יישלח למאסר בעקבות הרשעתו והפרת התנאי קטן יותר. גם כאשר בית המשפט מחליט להפעיל עונש מאסר על תנאי בעקבות הפרה, הסיכוי שהוא יופעל בחפיפה מלאה או חלקית, במקום שיופעל במצטבר לעונש שמוטל בגין העבירה החדשה, גדול יותר ככל שהמאסר על תנאי ארוך יותר. התוצאה היא שפעמים רבות מצבם של נאשמים שמפירים את התנאי טוב יותר ככל שהמאסר על תנאי שהוטל עליהם ארוך יותר.

סדר הדיון יהיה כדלקמן: **בפרק ב**, שיגיע אחרי המבוא, נעמוד בקצרה על ההיסטוריה של עונש המאסר על תנאי בישראל, עד לאימוץ ההסדר הנוכחי. כן נציג את ההקבלה בין מאסר על תנאי לעונש מזערי ונסקור מחקרים קודמים שהראו כיצד שופטים עוקפים הוראות המחייבות הטלת עונש מזערי מסוים. לאחר הצגת מחקרים נוספים שעוסקים באופן ממוקד יותר בהשפעה של מאסר על תנאי בר הפעלה על גזר הדין נעבור לסקירת שאלות המחקר הנוכחי והשערותיו. **בפרק ג** נסקור את שיטת המחקר הנשענת על ניתוח מאגר מקיף של 5,764 גזרי דין שבהם בית המשפט נדרש לשאלות אם וכיצד להפעיל מאסר על תנאי תלוי ועומד. **בפרק ד** נציג את ממצאי המחקר. בקצרה, מצאנו שאף שהחוק קובע שהפעלת התנאי במצטבר היא ברירת המחדל, וכי אין לסטות מברירת מחדל זו אלא מנימוקים שיירשמו, רק ב-13% מהתיקים הוחלט על הפעלה כזו. בכ-36% מהמקרים המאסר על תנאי הוארך, וב-21% הוא הופעל בחפיפה מלאה לעונש המאסר בגין העבירה הנוספת. חשוב מכך, המחקר מראה כי ככל שעונש המאסר על תנאי הוא ארוך יותר וככל שהעבירה הנוספת קלה יותר, כך קטן הסיכוי שהוא יופעל. גם אופן ההפעלה (בחפיפה מלאה, חלקית או במצטבר) נמצא קשור למשך המאסר על תנאי ולחומרת העבירה הנוספת. ממצאים אלו ואחרים יידונו **בפרק ה**, שבו נראה כי ההסדר החוקי שהניח שבית המשפט מחליט קודם כול על העונש המתאים לעבירה הנוספת, ורק אז מחליט אם להפעיל את המאסר על תנאי, נכשל. הלכה למעשה, פעמים רבות בית המשפט נמנע מהטלת עונש מאסר בגין העבירה הנוספת רק משום שהדבר יחייב את הפעלת המאסר המותנה שמשכו ארוך מתקופת המאסר שנראית לבית המשפט מתאימה לנסיבות. ככל שהעבירה הנוספת קלה יותר, וככל שהמאסר המותנה ארוך יותר, כך קטן הסיכוי שבית המשפט יוכל להגיע לתוצאה המבוקשת באמצעות הפעלת המאסר על תנאי בחופף למאסר בגין עבירה ההפרה, ולכן גדל הסיכוי שהוא יימנע כליל מהטלת מאסר. מנגד, כאשר הטלת העונשים בחופף מאפשרת לבית המשפט להגיע לתוצאה שנראית לו נכונה – מצב נפוץ יותר ככל שהעבירה הנוספת חמורה יותר וככל שהמאסר על תנאי קצר יותר – גדלה נטייתו של בית המשפט להעדיף חלופה זו. **בפרק ו** נסכם את מסקנותינו. בפרק זה נטען כי ניסיונו של המחוקק לכבול את ידי בית המשפט בחייבו להפעיל את המאסר על תנאי שהוטל בתיק אחר בידי שופט אחר נכשל. לא זו אף זו, ניסיון זה מוביל

לא אחת לתוצאה הפוכה מהמקווה – כשמאסרים מותנים, בייחוד מאסרים מותנים ארוכים, רק מקטינים את הנכונות של בית המשפט לשלוח את הנאשמים שהפרו את התנאים למאסר. לפיכך אנו סבורים כי עונש המאסר על תנאי צריך לעבור ריוויזיה נרחבת בדרך הטלתו בידי השופטים או להתבטל כליל.

חשוב מכך, המחקר מצביע על דוגמה אחת לקושי שיוצרים עונשים מזעריים. במבט רחב יותר, המאמר מצביע על קושי שעלול להיווצר בכל ניסיון להגביל את שיקול הדעת השיפוטי באופן שמאפשר לבית המשפט לבחור רק פתרונות קצה של "הכול או כלום" (בדוגמה שלנו, הפעלה של כל תקופת התנאי או הימנעות כוללת מהטלת עונש מאסר).

ב. רקע

1. המאסר על תנאי בישראל

מאסר על תנאי הונהג לראשונה בישראל בשנת 1954.⁴ הוראות התיקון מצויות כיום בחוק העונשין.⁵ החוק קובע כי אם הטיל בית המשפט עונש מאסר, הוא רשאי להורות כי העונש כולו או מקצתו יהיה על תנאי.⁶ בשונה מהנהוג במדינות אחרות, בישראל ניתן להטיל עונש המשלב מאסר בפועל עם מאסר על תנאי. נוסף על זה, במרבית המדינות שבהן קיים עונש מאסר על תנאי משכו מוגבל לכשנתיים או לתקופה קצרה אחרת.⁷ לעומת זאת בישראל אין מגבלה אפקטיבית על משך המאסר המותנה. ההגבלה היחידה היא שמשך המאסר (בפועל ועל תנאי יחדיו) לא יעלה על סך העונשים המרביים

4 סעיף 18 לחוק לתיקון דיני העונשין (דרכי ענישה), תשי"ד–1954, ס"ח 166 (להלן: החוק לתיקון דיני העונשין (דרכי ענישה) תיקון התשי"ד). להיסטוריה ולמטרה של הנהגת עונש המאסר על תנאי בישראל ראו: Emmanuel and Gazal-Ayal (לעיל, הערה 2) בעמ' 115–116. להרחבה ראו גם: ניבין עמנואל, **מדיניות הפעלת מאסר על תנאי – מחקר אמפירי** (חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה, אוניברסיטת חיפה, התש"פ) בעמ' 13–8 (להלן: עמנואל, "עבודת דוקטור").

5 סעיף 52–60 לחוק העונשין, התשל"ז–1977, ס"ח 226.

6 סעיף 52 לחוק העונשין.

7 באנגליה עונש המאסר המרבי שניתן להתנות הוא שנתיים. ראו: Keir Irwin-Rogers and Julian V. Roberts, "Swimming Against the Tide: The Suspended Sentence Order in England and Wales, 2000–2017", 82(1) *Law & Contemp. Probs.* (2019) 137, p. 139; בהולנד עונש מאסר עד ארבע שנים ניתן להתנות, אך התקופה שניתן להתנות לא תעלה על 24 חודשים. ראו: Pauline G.M. Aarten, "Exploring Probation Supervision Compliance in the Netherlands", 82(1) *Law & Contemp. Probs.* (2019) 227, pp. 235–236; לעונש המאסר על תנאי באוסטרליה ראו Arie Freiberg, "Suspended Sentences in Australia: Uncertain, Unstable, Unpopular and Unnecessary?" 82(1) *Law & Contemp. Probs.* (2019) 81, pp. 81–83.

הקבועים בחוק לעבירות שבהן הורשע הנאשם. כך, אדם המורשע בשלוש עבירות איומים,⁸ שדין כל אחת מהן הוא שלוש שנות מאסר לכל היותר, עשוי, לפחות תאורטית, להידון לתשע שנות מאסר על תנאי. עם זאת בדרך כלל עונשי המאסר על תנאי קצרים הרבה יותר.⁹

בהטילו מאסר על תנאי נדרש בית המשפט לקבוע שלושה מרכיבים: ראשית הוא קובע את אורך המאסר, בחודשים או בשנים; שנית הוא קובע את תקופת התנאי – שיכולה להיות בין שנה אחת לשלוש שנים;¹⁰ שלישית קובע בית המשפט את עבירות התנאי, דהיינו אילו עבירות ייחשבו "עבירה נוספת" כך שהרשעה בגין ביצוען בתקופת התנאי תביא להפעלת התנאי.¹¹

לעניין הפעלת התנאי קובע החוק כי "מי שנידון למאסר על תנאי והורשע בשל עבירה נוספת, יצווה בית המשפט על הפעלת המאסר על תנאי".¹² ואכן, בשנים הראשונות לאחר חקיקתו של החוק הפעלת התנאי הייתה חובה כדי להבטיח שהמאסר על תנאי לא יאבד מערכו ההרתעתי.¹³ לפיכך כל אדם שהורשע בגין עבירה נוספת היה אמור להישלח לשאת את עונשו מאחורי סורג ובריח. אולם כמו בכל מקרה של עונש מזערי, פעמים רבות התוצאה של הפעלה המאסר על תנאי נתפסה כלא הוגנת. בדיונים לקראת התיקון שנעשה בחוק בשנת 1963¹⁴ הציגו שר המשפטים והיועץ המשפטי לממשלה דוגמאות למקרים שבהם חובת הפעלת התנאי הובילה למאסרים ממושכים מדי. לכן שר המשפטים הציע לקבוע חריג בחוק שיאפשר לשופטים להאריך את התנאי כתחליף להפעלתו. חריג זה נועד לתת מענה למקרים שבהם לאחר ביצוע העבירה

8 סעיף 192 לחוק העונשין.

9 במחקרם של גזל-אייל, גלון ווינשל-מרגל 2012 (לעיל, הערה 1), בעמ' 19, נמצא כי בבתי משפט השלום טווח עונשי המאסר על תנאי נעים בין יומיים ל-27 חודשים, כאשר רוב המאסרים על תנאי נפסקו לתקופות שבין חודש לשנת מאסר (זהו הטווח השכיח במדגם). בבתי המשפט המחוזיים נמצא כי טווח עונשי המאסר על תנאי נעים בין שלושה חודשים ל-36 חודשים, כאשר רוב המאסרים על תנאי נפסקו לתקופות שבין 12 ל-18 חודשי מאסר. ראו: שם, בעמ' 21.

10 סעיף 52(ב)(2) לחוק העונשין קובע הסדר מיוחד בקשר לעבירות בחירות, שאז יכול שתעלה התקופה על שלוש שנים, ובלבד שלא תעלה על חמש שנים. הטעם לכך הוא כמובן שבחירות לכנסת או לרשויות המקומיות בישראל נערכות בדרך כלל פעם בארבע שנים, ואורך של תקופת תנאי בת שלוש שנים לא תרתיע אדם מביצוע עבירות בחירות בתקופת הבחירות העוקבת.

11 סעיף 52 לחוק העונשין.

12 סעיף 55 לחוק העונשין.

13 פרוטוקול ישיבה מס' 8/ג של ועדת המשנה של ועדת החוקה, חוק ומשפט, הכנסת השנייה (23.2.54) בעמ' 4, 6. להרחבה ראו: עמנואל, "עבודת דוקטור" (לעיל, הערה 4) בעמ' 22–24.

14 חוק לתיקון דיני העונשין (דרכי ענישה) (תיקון מס' 5), תשכ"ג–1963, ס"ח 394 (להלן: חוק לתיקון דיני העונשין (דרכי ענישה) תיקון התשכ"ג).

הנוספת והפעלת המאסר על תנאי נשלח הנאשם לתקופת מאסר ממושכת מדי.¹⁵ שר המשפטים הבהיר כי הסמכות המוצעת להאריך את התנאי נועדה רק למקרים יוצאים מן הכלל ובנסיבות מיוחדות.¹⁶

לאחר דיון בסוגיה והתלבטות ניכרת של חברי הכנסת, שחששו כי החריג יפגע בכוחו המרתיע של המאסר על תנאי, התווספה לחוק הסמכות להאריך את התנאי.¹⁷ כדי להבטיח שהסמכות תיושם רק במקרים חריגים נקבעו בחוק שלושה תנאים מצטברים, שרק בהתקייםם רשאי בית המשפט להאריך את התנאי: התנאי הראשון – שלא הוטל עונש מאסר בגין העבירה הנוספת. דרישה זו נועדה להבטיח שהארכת התנאי תתאפשר רק כאשר העבירה הנוספת היא עבירה קלה מאוד, כזו שאין מקום להטיל בגינה מאסר, בפועל או על תנאי, על הנידון;¹⁸ התנאי השני – שמדובר בהרשעה ראשונה בעבירה נוספת. אם הנאשם מורשע משום שביצע יותר מעבירה נוספת אחת בתקופת התנאי, אין להאריך את התנאי; התנאי השלישי – חובת ההנמקה. כתנאי להפעלת הסמכות על בית המשפט לנמק מדוע שוכנע כי בנסיבות המקרה לא צודק להפעיל את המאסר המותנה.

לענייננו, במחקר זה חשוב במיוחד התנאי הראשון, שמטרתו היא להבטיח כי רק כאשר העבירה הנוספת קלה מאוד, יהיה אפשר להאריך את התנאי. הנחת העבודה של המחוקק היא כי בית המשפט קובע בשלב ראשון את העונש שעליו להטיל בגין העבירה הנוספת, ולאחר מכן, אם העונש האמור אינו כולל מאסר, הוא מחליט אם להאריך את התנאי. את העונש המתאים לעבירה הנוספת יש לקבוע על פי חומרת מעשה העבירה הנוספת, וכך הוא אינו אמור להיות מושפע מקיומו של מאסר על תנאי.¹⁹

ואולם הלכה למעשה, כפי שנראה בהמשך, המבנה החקיקתי האמור יוצר לבית המשפט תמריץ לשנות את סדר הדברים. במקרים רבים העונש המתאים לעבירה הנוספת כולל מאסר, אולם אם בית המשפט יטיל עונש זה, יהיה עליו להפעיל את המאסר על תנאי. לא אחת בית המשפט אינו מעוניין להפעיל את המאסר המותנה, בסוברו כי

15 פרוטוקול ישיבה מס' 142 של ועדת החוקה, חוק ומשפט, הכנסת החמישית (6.3.1963) בעמ' 2–4 (להלן: "פרוטוקול מס' 142 של ועדת חוקה ומשפט").

16 שם, בעמ' 2.

17 סעיף 118 לחוק לתיקון דיני העונשין (דרכי ענישה) (תיקון התשכ"ג). להצגת העמדות השונות ראו בהרחבה עמנואל, "עבודת דוקטור" (לעיל, הערה 4) בעמ' 26–29.

18 פרוטוקול מס' 142 של ועדת חוקה ומשפט (לעיל, הערה 15) בעמ' 3–4.

19 הדבר מתחדד לאחר תיקון 113 לחוק העונשין, שבו נקבע כי מתחם העונש ההולם ייקבע רק לפי חומרת מעשה העבירה על נסיבותיו ומידת אשמו של הנאשם. ראו: סעיף 40ב לחוק העונשין. ראו גם: פרוטוקול ישיבה מס' 302 של ועדת החוקה, חוק ומשפט, הכנסת השמונה-עשרה והעשרים ותשע (27.12.2010) (שם הבהירו היועצת המשפטית של הוועדה דאז סגל קוגוט ופרופ' רות קנאי, בהסכמת יו"ר הוועדה, ח"כ דוד רותם, והשופט בדימוס אליהו מצא, כי קיומו של מאסר על תנאי אינו אמור להשפיע על המתחם). ראו גם: עפ"ג (מחוזי ת"א) 37323-12-12 **מדינת ישראל נ' חמזה**, בעמ' 2 (פורסם בנבו, 2013) ("מאסר על תנאי הוא נתון שהמערער או אחרים במצבו סוחב על שכמו, ואין לו קשר למתחם הענישה בתיק הספציפי שדובר בו").

הפעלתו תחמיר עם הנאשם יתר על המידה. אומנם המאסר המותנה הוא לכאורה עונש שהוטל בגין העבירה הקודמת, אך בפועל הפעלתו נתפסת כחלק מהתגובה העונשית לעבירה הנוספת. כדי לעקוף את החובה להפעיל את המאסר המותנה על בית המשפט לקבוע שגזר הדין בגין העבירה הנוספת לא יכלול מאסר (בפועל או על תנאי). במילים אחרות, בית המשפט ניצב בפני דילמה של "הכול או כלום". או שהנידון יישלח לתקופת מאסר שאורכה הוא לפחות כתקופת המאסר על תנאי שהוטלה עליו בגזר הדין הקודם, או שהוא לא יישלח למאסר כלל. המחוקק העמיד את בתי המשפט בפני דילמה זו כדי שאם ראוי להטיל מאסר בגין העבירה הנוספת הם יבחרו ב"הכול", אך לעיתים הם בוחרים ב"כלום".

2. עונשים מזעריים ועקיפתם

חובתו של בית המשפט להפעיל את המאסר על תנאי יוצרת מעין עונש מזערי למורשעים המפירים את התנאי. אומנם בשונה מעונש מזערי אחר את המאסר על תנאי קובע בית המשפט ולא המחוקק, לכל נאשם בנפרד, וחומרתו תלויה בהרשעה קודמת של הנאשם ולא במאפייני העבירה הנוכחית, אולם בדומה לעונש מזערי, משהורשע נאשם בעבירה המפעילה את התנאי, על בית המשפט לשולחו למאסר שמשכו כמשך העונש המותנה לכל הפחות. וכפי שבמרבית ההוראות הקובעות עונש מזערי לבית המשפט סמכות לסטות מההוראה מנימוקים מיוחדים שיירשמו, גם במקרה של מאסר על תנאי לבית המשפט סמכות להימנע מהפעלת התנאי במקרים מסוימים.

מחקרים רבים בדקו באיזו מידה חורגים בתי המשפט מהנחיות המחוקקים להטיל עונשים מזעריים. חלק מהמחקרים מצאו כי בתי המשפט חורגים כאשר העונש המזערי נתפס כחמור ביחס לאשמו של הנאשם, אף אם המחוקק לא התיר חריגה מטעם זה. כך, Cano & Spohn²⁰ הראו זאת באשר לאופן קיומן של ההנחיות הפדרליות לענישה בארצות הברית. עד לפסק דין Booker לא הורשו בתי המשפט הפדרליים לסטות מההנחיות האמורות, שקבעו עונשים מזעריים ומרביים לפי כמה וכמה שיקולים.²¹ חריג מרכזי אחד לחובה זו נמצא בסמכות לחרוג מההנחיות כאשר הנאשם העניק סיוע ממשי לרשויות האכיפה. כך למשל כשמדובר בעבירות סמים, "סיוע ממשי" מרמז על מתן מידע אמין על אנשים אחרים ברשת ההפצה של סמים, ומוכנותו של העבריין להעיד נגד אנשים אלה אם הם נעצרו ומועמדים לדין.²² אף שסביר להניח כי בעבירות סמים, מי שחלקו בעבירה

20 ראו: Mario V. Cano and Cassia Spohn, "Circumventing the Penalty for Offenders Facing Mandatory Minimums, Revisiting the Dynamics of 'Sympathetic' and 'Salvageable' Offenders", 39(2) *Crim. Justice Behav.* (2012) 308 (להלן: "Cano and Spohn").

21 *United States v. Booker*, 543 U.S. 220 (2005).

22 Cano and Spohn (לעיל, הערה 20) בעמ' 326.

גדול יותר – למשל מי שקרוב יותר לרשת הפצת הסם – יכול לסייע לרשויות יותר בחשיפת העבירות, המחקר מצא כי השימוש בחריג היה נפוץ יותר בהליכים נגד עבריינים זוטרים. נראה כי בתי המשפט השתמשו בחריג לא לשם השגת מידע אלא לשם עקיפת החובה להטיל עונש מזערי כאשר עונש זה כבר מדי ביחס לחומרת המעשה.²³ המחקר גם מצא כי ככל שהעונש המתחייב מההנחיות היה חמור יותר, החריגה לקולה מההנחיות הייתה גדולה יותר.²⁴

ממצאים דומים נמצאו במחקרם של Johnson, Ulmer & Kramer, שמצאו קשר חיובי בין משך המאסר הנדרש לפי ההנחיות לבין הנטייה להשתמש במנגנוני החריגה כדי להטיל עונש נמוך מהמתחם.²⁵ בדומה לזה, Kramer & Ulmer מצאו שחריגות לקולה ממתחם ההנחיות בעבירות אלימות בפנסילבניה משמשות לעיתים קרובות כדי לאפשר חריגה מההנחיות כשהנסיבות נראות כלא מצדיקות הטלת עונש חמור.²⁶ Kramer & Ulmer הראו גם כי תובעים נמנעו מלבקש להטיל על הנאשם את העונש המרבי במרבית המקרים שבהם הם היו רשאים להגיש בקשה להטלת עונש זה, כשלא אחת הנימוק היה שהעונש המזערי כבר מדי.²⁷

3. עונשים מזעריים בישראל

גם בישראל נקבעה, לעיתים בחקיקה ולעיתים בפסיקה, חובה להטיל עונש מסוים כעונש מזערי, כפוף לחריגים.

לעומת הדוגמאות שהבאנו לעיל מארצות הברית שבהן החריגה מהעונש המזערי הותנתה בתנאי מוגדר, כגון קביעה כי הנאשם סייע סיוע ממשי לחקירה או לתביעתו של

23 שם. החוקרים מצאו גם כי השופטים נטו יותר להטיל עונש שחורג לקולה מהעונש המזערי, כאשר הנאשם היה אזרח ארצות הברית, שהוא מועסק, בעל השכלה אקדמית כלשהי, ויש לו ילדים תלויים. החוקרים סיכמו כי השופטים עקפו את הוראת החוק שקובעת עונש מזערי כאשר הרגישו סימפטיה ואהדה כלפי העברייין.

24 Cano and Spohn (לעיל, הערה 20) בעמ' 323–324.

25 Brian D. Johnson, Jeffery T. Ulmer and John H. Kramer, "The Social Context of Guidelines Circumvention: The Case of Federal District Courts", 46 *Criminology* (2008) 737, pp. 763–764.

26 John H. Kramer and Jeffery T. Ulmer, "Downward Departures for Serious Violent Offenders: Local Court 'Corrections' to Pennsylvania's Sentencing Guidelines", 40 *Criminology* (2002) 897, pp. 925–926.

27 עת חוקק המחוקק בפנסילבניה חוקים שקובעים עונשים מזעריים, הוא קבע כי החלת עונשים אלה מותנית בהגשת בקשה על ידי התביעה. במילים אחרות, השאיר לתביעה שיקול דעת מתי להפעיל עונשים אלה. שם, בעמ' 920.

אחר, בישראל הדין מאפשר לרוב חריגה מהעונש באמצעות מונח שסתום מוגדר פחות, כגון קיומן של נסיבות מיוחדות המצדיקות חריגה זו.²⁸ כמה מחקרים ניסו לבחון אם בתי המשפט מקפידים לציית להנחיות הקובעות עונש מזערי ולסטות מהן רק בנסיבות חריגות כאמור. כך, גזל-אייל ושותפיו²⁹ בחנו את מידת הציות של הערכאות הדיוניות להלכה שנקבעה בבית המשפט העליון בעניין ח'טיב, שעסק בענישה הראויה בעבירות של הסעה, הלנה או העסקה של שוהה שלא כדין, כשהעבירה מבוצעת בנסיבות שבהן יש צורך כלכלי.³⁰ פסק הדין בעניין ח'טיב ניתן לאחר שהוחלט להעביר את בקשת רשות הערעור של הנאשם לדיון במושב תלחא "כדי להבהיר מה רמת הענישה הראויה בעבירות מהסוג הנדון".³¹ בית המשפט העליון קבע בפסק הדין כי בהיעדר נסיבות יוצאות מגדר הרגיל יש לגזור על נאשם בעבירות אלו מאסר בפועל שלא ניתן להמירו בעבודת שירות, וכי עברו הנקי של הנאשם או כורח כלכלי אינם נסיבות המצדיקות חריגה מהלכה זו.³² חרף הלכה זו של בית המשפט העליון, שאליו, לפי הדין בישראל, כפופים בתי המשפט בערכאות הנמוכות יותר,³³ ממצאי המחקר הראו כי בתקופה שבין פרסום הלכת ח'טיב ועד שהלכה זו רוככה בפרשת אבו סאלם,³⁴ יותר מ-70% מגורי הדין לא כללו עונש מאסר בפועל. מכאן שבתי המשפט לא צייתו להוראת בית המשפט העליון – להטיל, בהיעדר נסיבות יוצאות מגדר הרגיל, עונשי מאסר בפועל על כל המורשעים בעבירה זו.³⁵

28 כך למשל, סעיף 355(א) לחוק העונשין קובע כי "הורשע אדם בעבירה לפי סעיפים..., לא יפחת עונשו מרבע העונש המרבי שנקבע לאותה עבירה, אלא אם כן החליט בית המשפט, מטעמים מיוחדים שיירשמו, להקל בעונשו". ראו גם: סעיף 329(ב) לחוק העונשין (חבלה בכוונה מחמירה כלפי בן משפחה) וסעיף 377(ב) לחוק העונשין (עבירת החזקה בתנאי עבדות ועבירת סחר בבני אדם). להוראות דומות בחוקים נוספים, ראו: סעיף 64 לפקודת התעבורה [נוסח חדש], הקובע עונש מאסר מזערי לתקופה של שישה חודשים למי שהורשע בגרימת מוות בנהיגה רשלנית אלא אם כן ראה בית המשפט שהנסיבות מצדיקות שלא לפסוק את המאסר המזערי מטעמים שיפרט בפסק הדין.

29 Oren Gazal-Ayal, Hagit Turjeman and Gideon Fishman, "Do Sentencing Guidelines Increase Prosecutorial Power? An Empirical Study", 76 *Law & Contemp. Probs.* 131 (2013).

30 רע"פ 5198/01 ח'טיב נ' מדינת ישראל, פ"ד נו(1) 769 (2001). הנתונים מתייחסים לתקופה שלאחר מתן פסק הדין בעניין ח'טיב ולפני שההלכה רוככה במידה מסוימת בעניין אבו סאלם (ראו: רע"פ 3674/04 אבו סאלם נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 2006) (להלן: עניין אבו סאלם)).

31 שם, בפס' 4 לפסק דינו של השופט טירקל.

32 שם, בפס' 4–5 לפסק דינו של השופט טירקל.

33 ראו: סעיף 20(ב) לחוק-יסוד: השפיטה, ס"ח תשמ"ד 78.

34 עניין אבו סאלם (לעיל, הערה 30).

35 לדיון במשמעותו של אי-הציות האמור להלכה של בית המשפט העליון ראו גם: אורן גזל-אייל, חיים אזולאי ואיתי המר, "האם שופטים מצייתים לחוק?", *משפטים* מז (תשע"ח) 327, בעמ' 334–335.

ממצאים דומים עלו ממחקרים שבחנו את יישום ההוראות המחייבות הטלת עונשים מזעריים בעבירות של נהיגה בשכרות. פקודת התעבורה קובעת עונש מזערי של שנתיים פסילה מהחזקת רישיון, בצירוף חריג המאפשר פסילה לתקופה קצרה יותר בנסיבות מיוחדות שיפורשו בגזר הדין.³⁶ במחקרם של מויאל ואייזנשטדט³⁷ נמצא כי כמעט 80% מהמקרים הטיל בית המשפט על המורשעים עונש קל מזה הקבוע בחוק.³⁸ רוב החריגות מהעונש המזערי נמצאו בתיקים שבהם נערכו הסדרי טיעון – בין שמדובר בהסדרים שבהם הוחלף האישום לעבירה של נהיגה בהשפעת משקאות משכרים,³⁹ שקבוע לצידה עונש פסילה של שלושה חודשים (ב-35.4% מהמדגם), ובין שמדובר בהסדרים הנוגעים לעונש בלבד, ללא שינוי האישום (ב-22.9% מהמדגם). נמצא כי בתיקים שבהם היה הסדר הנוגע לאישומים, משך הפסילה הממוצע היה 6.6 חודשים. בתיקים שבהם היה הסדר הנוגע לעונש בלבד – הוא היה 10.5 חודשים. באין הסדר טיעון נפסלו המורשעים מלנהוג למשך 19.6 חודשים בממוצע.⁴⁰ מידת החריגה מהעונש המזערי הייתה תלויה גם ברמת השכרות, אף שעל פי החוק והפסיקה, העונש המזערי מחייב בכל מקרה שבו נחצה סף האלכוהול המרבי המותר לנוהגים.⁴¹

מחקרו של טננבוים⁴² אישש ממצאים אלו הן בבחינת מדגם רחב יותר והן בהסתמך על סקרים שנערכו בקרב עורכי הדין. גם טננבוים מצא כי הערכאות הדיוניות אינן מצייתות להוראת החוק ולפסיקת בית המשפט העליון בדבר העונש המזערי, וכי העונש הממוצע שהוטל קצר ממחצית העונש המזערי.⁴³ בדומה למחקרם של מויאל ואייזנשטדט נמצא קשר חיובי בין רמת השכרות שנמדדה ובין אורך הפסילה בחודשים. כך, ככל שרמת השכרות גבוהה יותר, כך הענישה קשה יותר. עם זאת גם ברמות השכרות הגבוהות הענישה הממוצעת עדיין אינה מגיעה לעונש המזערי.⁴⁴ מסקנתו במאמר היא שעונש מזערי כבד מדי גורר את בתי המשפט שלא לציית להוראת המחוקק, לא אחת

36 סעיף 39א לפקודת התעבורה [נוסח חדש].

37 שומרון מויאל ומימי אייזנשטדט "פערי ענישה בעבירות נהיגה בשכרות" **משפטים** מד (תשע"ה) 933 (להלן: "מויאל ואייזנשטדט").

38 שם, בעמ' 955. כאשר בקבוצת הנבדקים, שבה העונש ניתן לאחר הסדר, שיעור הנבדקים שקיבלו פסילה שנתיים ויותר מזה היה פחות מ-5%, לעומת 47% בקבוצת הנבדקים שבה העונש ניתן ללא הסדר.

39 תקנה 26(2) לתקנות התעבורה, התשכ"א-1961.

40 מויאל ואייזנשטדט (לעיל, הערה 37) בעמ' 952.

41 שם, בעמ' 965.

42 אברהם טננבוים, "הענישה בישראל על נהיגה בשכרות – מבט אמפירי", **מאזני משפט** יא (תשע"ו) 321 (להלן: "טננבוים").

43 שם, בעמ' 334, 339. למעשה, אם בוחנים רק גזרי הדין של נאשמים שנדונו בנוכחותם, עולה כי שופטי התעבורה חרגו מהעונש המזערי בכ-88% מהמקרים.

44 שם.

בשיתוף עם התביעה.⁴⁵ מחקרים אלו מלמדים כי במקרים רבים הדין המחייב הטלת עונש מזערי אינו מקוים.

על אף ממצאים אלו לא ניתן לקבוע כי קביעת עונש מזערי איננה מסייעת להחמרת הענישה. גם יישום חלקי של הוראות אלו מקדם את תכלית החוק – להחמיר עם מבצעי אותן עבירות. אף אם בחלק מהמקרים אין בתי המשפט מטילים את העונשים המזעריים, הרי שבמקרים אחרים הם מטילים אותם, ולכן הוראות אלו מסייעות לקדם החמרה, ולו חלקית, בענישה. עם זאת יש מקרים שבהם העונש המזערי יוצר תוצאה הפוכה, וקיומו לא רק שאינו מחמיר עם המורשעים אלא אף מקל איתם. לבחינת נושא זה נפנה כעת.

4. השפעת עונש מזערי על הבחירה בין הכול לבין כלום

המחקרים שסקרנו לעיל הראו כי לא אחת כאשר נקבע בדין חריג לחובה להטיל עונש מזערי, בתי המשפט משתמשים בחריג זה שימוש נרחב, בניגוד לתכליתו, עד כי לעיתים העונש המזערי הופך להיות לחריג, והחריג הופך לכלל. אולם במקרים רבים המחוקק אינו קובע חריג כאמור. כך למשל יש מקרים שבהם הדרך היחידה להימנע מהטלת העונש המזערי היא לזכות את הנאשם; לבטל את האישומים נגדו; לשנות את סעיפי האישום המיוחסים לו; או להימנע מהטלת סוג מסוים של עונש. השאלה שעולה היא אם במצב כזה יבחרו מקבלי ההחלטות לציית להוראות הדין אף אם התוצאה מחמירה מדי לדעתם, או שהם יעדיפו לעיתים לחרוג מהדין באמצעות הימנעות כוללת מענישה (או באמצעות הטלת עונש קל מזה שהיה ראוי להטיל לדעתם) רק כדי לא להחמיר יתר על המידה.

אם גם במקרים כאלו בתי המשפט או התובעים מבקשים לעקוף את החובה להטיל עונש מזערי, עונשים מזעריים עשויים להיטיב עם נאשמים הכפופים להם. בדילמה זו של "הכול או כלום", אם בתי המשפט יירתעו מבחירה ב"הכול" הם עשויים לבחור לעיתים ב"כלום". כך הכוונה להחמיר עם נאשמים באמצעות עונשים מזעריים עשויה להוביל לתוצאה הפוכה.

ואכן, יש אינדיקציות לכך שלעיתים נאשמים מפיקים תועלת כזו מעונשים מזעריים. למשל, מספר מחקרים בארצות הברית הראו שאחרי שאומצו עונשים מזעריים, שיעורי הזיכוי באותן עבירות עלו.⁴⁶ מחקרים אחרים מצאו כי תובעים החליטו להאשים חשודים

45 שם, בעמ' 359–360.

46 Michael Tonry, "The Mostly Unintended Effects of Mandatory Penalties: Two Centuries of Consistent Findings", U.S. Sentencing Comm'n, *Special*, 38 *Crime & Justice* (2009) 65, pp. 81–86 *Report to the Mandatory Minimum Penalties in the Federal Criminal Justice System* Andrew D. Leipold, "Why Are Federal Judges So Acquittal : Prone?", 83 *Wash. U. L. Q.* (2005) 151, pp. 171, 191, 200–218 פדרליים נוטים לזכות יותר משחבר מושבעים נוטים לכך, ומשער כי הגבלת שיקול הדעת

בעבירה קלה במידה רבה מזו שניתן היה לבסס, כדי להימנע מהחובה להטיל עונש מזערי.⁴⁷ מחקרים היסטוריים מצאו כי עוד במאה השמונה-עשרה באנגליה נמנעו מושבעים מהרשעה בעבירות רכוש קלות שבצידן עונש מוות כעונש חובה.⁴⁸ בדומה לזה מצא Bjerk כי כשנקבעו בקליפורניה עונשי מאסר ממושכים מאוד למי שמורשע בעבירת פשע (Felony) בפעם השלישית, תובעים רבים בחרו להפחית את האישום נגד אותם עבריינים חוזרים מפשע לעוון (Misdemeanor) כדי שלא יוטל על הנאשם עונש כבד כל כך, וכך מבצעי עבירה זכו לעיתים להרשעה מופחתת ולעונש קל בהרבה בזכות העובדה שהיו להם שתי הרשעות קודמות.⁴⁹ במקרים אלו, בזכות העונשים המזעריים, מבצעי עבירה יוצאים פטורים בלא כלום או נענשים בעונש קל בהרבה מזה שהיה מוטל עליהם אלמלא עונשי המינימום.

ואולם יש לציין כי המחקרים הקיימים בתחום זה מוגבלים מאוד. בהיעדר אפשרות להשוות את העונשים המוטלים על נאשמים הנתונים לעונש מזערי לנאשמים דומים שהוואשמו בעבירות דומות ושאינם נתונים לעונש מזערי, קשה לבחון אם העונש המזערי מוביל לויתור כולל על הענישה. נוסף על זה, מרבית המחקרים בחנו את התנהלותם של שחקנים אחרים במערכת המשפט הפלילית, כגון המושבעים או התביעה, ולא את התנהלותם של השופטים. במחקר קודם שלנו השתמשנו במאפיינים הייחודיים של עונש המאסר על תנאי בישראל כדי לבחון סוגיה זו.⁵⁰ במחקר בדקנו אם קיומו של מאסר על

בענישה משפיעה על השופטים כאשר הם מחליטים אם להרשיע; למחקרים נוספים ראו: Nathan Greenblatt, "How Mandatory are Mandatory Minimums? How Judges Can Avoid Imposing Mandatory Minimum Sentences", 36 *Am. J. Crim. L.* (2008–2009) 1. Rachel Barkow, "Recharging the Jury: The Criminal Jury's Constitutional Role in an Era of Mandatory Sentencing", 152 *U. Pa. L. Rev.* (2003) 33, p. 80 של מקרים שבהם סירבו המושבעים להרשיע כדי להימנע ממה שהם מחשיבים לעונשים לא הוגנים ולא מידתיים).

ראו: Michael Tonry, "Fifty Years of American Sentencing Reform: Nine Lessons", 47 *Crime & Justice* (2019) 1, p. 16 (להלן: Tonry, "Fifty Years of American Sentencing Reform").

48 המושבעים השתמשו במה שמכונה Jury Nullification בסרבם לקיים חוק שנראה להם לא צודק. בדומה לזה, במישיגן בשנות החמישים של המאה הקודמת, סירבו השופטים להטיל עונשי מאסר מזעריים בני עשרים שנה על מכירת סמים (ראו Michael Tonry, "The Mostly Unintended Effects of Mandatory Penalties: Two Centuries of Consistent Findings", 38(1) *Crime & Justice* (2009) 65, pp. 71, 105 (להלן: Tonry, "The Mostly Unintended Effects of Mandatory Penalties"). לסקירת דוגמאות נוספות ראו: Gazal-Ayal and Emmanuel, (לעיל, הערה 3) בעמ' 849.

49 David Bjerk, "Making the Crime Fit the Penalty: The Role of Prosecutorial Discretion under Mandatory Minimum Sentencing", 48 *the Journal of Law & Economics* (2005) 591, pp. 604–606, 620–624.

50 Gazal-Ayal and Emmanuel, (לעיל, הערה 3), שם.

תנאי בר הפעלה⁵¹ מגדיל את הסיכוי שנאשם שהורשע בעבירה נוספת יידון למאסר בפועל או מקטין אותו, לעומת מי שהורשע בנסיבות דומות אך בלא שתלוי ועומד נגדו מאסר על תנאי בר הפעלה. מצאנו כי למאסר על תנאי בר הפעלה יש שתי השפעות סותרות: האחת, הצפויה יותר, השפעת ההפעלה – אם בשלב הטיעונים לעונש מתברר שלנאשם מאסר על תנאי בר הפעלה, הסיכוי שהוא יישלח לכלא גדול יותר, כי במקרה כזה בית המשפט אמור, ככלל, להפעיל את המאסר המותנה; השנייה, השפעת העקיפה – אם בית המשפט סבור שהמאסר המותנה מחמיר עם הנידון יתר על המידה, הוא עשוי לקבוע שהעבירה הנוספת אינה מצדיקה מאסר בפועל – אף שהעונש המתאים לה כולל מאסר – רק כדי שלא להפעיל את המאסר המותנה. במקרה כזה המאסר המותנה יסייע למבצע העבירה לחמוק מעונש מאסר בפועל. אם השפעת העקיפה גדולה מהשפעת ההפעלה, כדאי לנאשם המעוניין לחמוק מעונש מאסר להגיע לשלב גזירת הדין כשהוא נושא מאסר על תנאי בר הפעלה.

במחקר מצאנו כי בעבירות קלות יחסית, אלו שבמרבית המקרים אינן גוררות עונש של מאסר בפועל, אפקט ההפעלה גדול יותר. עבירות אלו כוללות בין היתר עבירות איומים,⁵² תקיפה סתם,⁵³ גנבה⁵⁴ והיזק לרכוש במזיד.⁵⁵ בעבירות אלו ודומותיהן מוטב לנאשם שלא יגיע לגזר הדין כשמאסר על תנאי בר הפעלה תלוי ועומד כנגדו, שכן מאסר על תנאי בר הפעלה מגדיל את הסיכוי שגזר דינו יכלול עונש מאסר בפועל, כפי שהיה אפשר לצפות.

אולם התוצאה הייתה הפוכה בעבירות חמורות יותר – עבירות שגזר הדין בגינן כולל לרוב מאסר בפועל. בעבירות אלו, כמו פריצה והתפרצות,⁵⁶ החזקת סמים שלא לשימוש עצמי⁵⁷ ועבירת סחר בסמים מסוכנים,⁵⁸ השפעת העקיפה גוברת. אם נגד הנאשם שהורשע תלוי ועומד מאסר על תנאי בר הפעלה, הסיכוי שבית המשפט יטיל עונש מאסר על אותו נאשם קטן. במילים אחרות, אם לשלב גזירת הדין מגיעים שני מורשעים שביצעו עבירה חמורה, כשנגד האחד תלוי ועומד מאסר על תנאי בר הפעלה ונגד השני לא, ואם אין ביניהם הבדלים רלוונטיים אחרים, הסיכוי שהראשון יידון למאסר קטן מהסיכוי של השני לקבל עונש כזה. בעבירות החמורות המאסר על תנאי הוא בבחינת הטבה ולא עונש.

51 מאסר על תנאי בר הפעלה, הוא מקרה שלבית המשפט יש שיקול דעת בשאלת הפעלת התנאי, להבדיל ממאסר על תנאי חב הפעלה, אז לבית המשפט אין כלל שיקול דעת והוא יהיה מחויב להפעיל את התנאי.

52 סעיף 192 לחוק העונשין.

53 סעיף 379 לחוק העונשין.

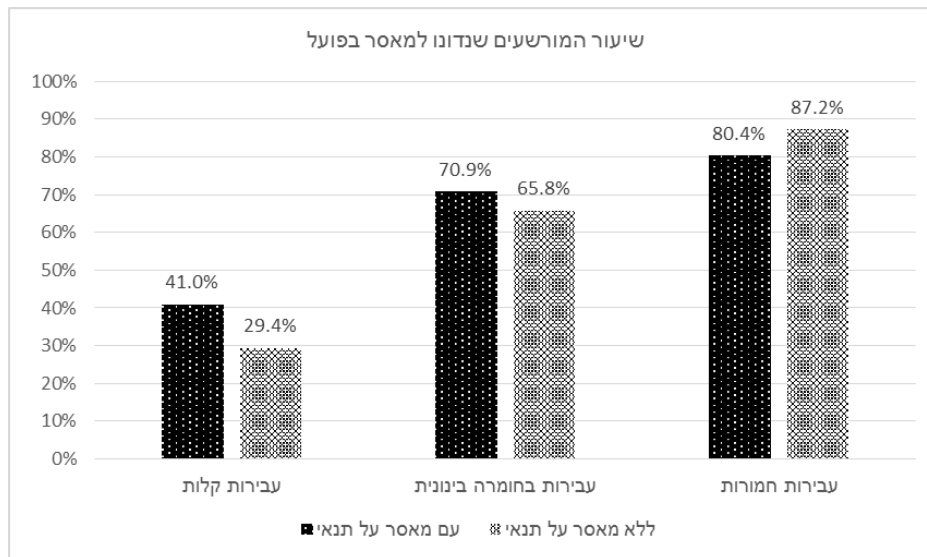
54 סעיף 384 לחוק העונשין.

55 סעיף 452 לחוק העונשין.

56 סעיפים 406(ב) ו-407(ב) לחוק העונשין.

57 סעיף 7(ג) לפקודת הסמים המסוכנים, התשל"ג-1973.

58 שם, בסעיף 13.

מקור: Gazal-Ayal & Emmanuel, עמ' 865. תרשים: שיעור המורשעים שנדונו למאסר בפועל בחלוקה לפי חומרת העבירות וקיומו של מאסר על תנאי בגין הרשעה קודמת (במדגם של תיקים שעברו התאמה).

5. השפעת חומרת העונש המותנה על סיכויי הפעלתו ועל אופן הפעלתו – שאלות המחקר

מחקרנו הקודם תואם מחקרים אחרים המראים כי קיומו של עונש מזערי עשוי להיטיב עם נאשמים.⁵⁹ אולם מחקרים אלו לא בחנו כיצד חומרת העונש המזערי משפיעה על החלטות השופטים. למעשה, לא מוכר לנו ולו מחקר אחד שבחן במישרין אם חומרת העונש המזערי משפיעה על הסיכוי שהוא יוטל. המחקר הקודם השווה גזרי דין של נאשמים שתלוי ועומד נגדם מאסר על תנאי בר הפעלה לגזרי דין של נאשמים דומים בלי מאסר על תנאי כזה, והמחקר הנוכחי יבחן רק נאשמים שבעת גזר הדין תלוי ועומד נגדם מאסר על תנאי בר הפעלה או חב הפעלה, כדי לבחון את המשתנים המשפיעים על ההחלטה אם להפעיל את המאסר המותנה וכיצד.

על רקע דילמת "הכול או כלום", שתיארנו לעיל, ניתן לשער כי השפעת העונש המזערי תהיה שונה כתלות בחומרת העבירה הנוספת וחומרת העונש המזערי. ככל שהעבירה הנוספת שבה הורשע הנאשם קלה יותר, וככל שהעונש המזערי שנדרש בית המשפט להטיל כבד יותר, כך תגדל הנטייה של בית המשפט לחפש דרכים לעקוף את

59 ראו: תת-פרק 4 לעיל.

הוראות החוק, גם במחיר של הטלת עונש קל מדי על הנאשם. במילים אחרות, השערתנו היא כי הסיכוי שמקבל ההחלטה יבחר לפטור את עובר החוק ממאסר, גם כשמוצדק לשולחו למאסר, רק כדי לעקוף את החובה להטיל עליו עונש מזערי, תלוי בחומרת העונש המזערי ובחומרת העבירה של הנאשם. מחקרים קודמים לא יכלו לבחון השערה זו כיוון שבדרך כלל לא ניתן למצוא נאשמים שביצעו עבירה דומה הכפופים לעונשים מזעריים שונים. המאסר על תנאי בישראל הוא הסדר ייחודי המאפשר לבחון את האפקט של חומרת העונש המזערי על "השפעת העקיפה", דהיינו על הנכונות של מקבל ההחלטות (כאן: בית המשפט) להקל עם הנאשם יותר מן המוצדק רק כדי שלא להחמיר איתו כדרישת הדין. לפיכך השאלה העיקרית שנבחן במחקר זה היא כיצד משפיע משך המאסר המותנה על נכונותו של בית המשפט להטיל על נאשמים עונשי מאסר לאחר הפרת התנאי.

סוגיה נוספת שתיבחן במחקר זה היא אופן הפעלת המאסר על תנאי. על פי החוק, נשיאת עונש מאסר על תנאי שהופעל תהיה במצטבר לעונש המאסר המוטל בגין העבירה הנוספת. החוק קובע כי רק אם החליט בית המשפט אחרת, מטעמים שיירשמו, יישא הנאשם את שתי התקופות בחפיפה מלאה או חלקית.⁶⁰ קביעה זו סוטה מברירת המחדל הקבועה בחוק בהקשרים אחרים, שלפיה בהיעדר הכרעה אחרת עונשי מאסר יינשאו כשהם חופפים זה את זה.⁶¹ גם הוראה זו נועדה להבטיח את כוחו ההרתעתי של המאסר על תנאי. אם העונש המותנה יוטל בחופף למאסר בגין העבירה הנוספת, הרי שהשפעתו על תקופת המאסר של הנאשם תהיה קטנה (אם בכלל), וכוחו ההרתעתי של המאסר על תנאי ייפגע.⁶² אולם בית המשפט יכול להשתמש בחריג הקבוע בחוק ולחפוף את עונשי המאסר כדי לרוקן מתוכן (במידה מלאה או חלקית) את המאסר המותנה שמופעל. אי לכך, שאלת המחקר היא אילו גורמים משפיעים על ההחלטה אם לחרוג מהכלל הקבוע בחוק ולהטיל את העונשים בחופף במקום במצטבר. אגב כך נבחן מה היקף ההשפעה של מאסרים מותנים על העונשים של מי שהפרו את התנאים וביצעו עבירה נוספת. כן נבדוק מה היקף המקרים שבהם המאסרים המותנים פועלים על פי התכנון ומכבידים עם הנאשמים (כיוון שהם מוטלים במצטבר לעונש שמוטל עליהם בעבירה הנוספת) ומה היקף המקרים שבהם הם דווקא מקילים איתם, ונמנעים אפוא מלהטיל עליהם מאסר כליל (יחד עם החלטה להאריך את התנאי) או שאינם משפיעים (בהחלטות על הפעלה בחופף).

60 סעיף 118 לחוק לתיקון דיני העונשין (דרכי ענישה) (תיקון התשכ"ג); להרחבה לגבי חקיקת ההוראה ראו: עמנואל, "עבודת דוקטור" (לעיל, הערה 4) בעמ' 31–32.

61 ראו: סעיף 45(ב) לחוק העונשין.

62 ראו: דברי ב' אזניה בפרוטוקול ישיבה מס' 110 של ועדת החוקה, חוק ומשפט, הכנסת החמישית (12.12.1962) בעמ' 6; עוד ראו: ע"פ 866/77 מזרחי נ' מדינת ישראל, פ"ד לב (2) 694, 696 (1978).

6. השערות המחקר

שתי קבוצות של השערות מחקר ייבחנו להלן: האחת, עניינה המשתנים המשפיעים על ההחלטה אם המאסר על תנאי יופעל לעומת הארכתו; השנייה, המשתנים המשפיעים על אופן ההפעלה (בחופף, בחפיפה חלקית או במצטבר).

(א) המשתנים המשפיעים על ההחלטה אם להפעיל את התנאי

כאמור, Cano & Spohn⁶³ מצאו כי אורכו של עונש המאסר המזערי משפיע יותר מכל משתנה אחר על גודל ההנחה שזוכה לה הנאשם תמורת סיוע ממשי לתביעה. ככל שהעונש המזערי כבד יותר, כך ההקלה שהנאשם זוכה לה גדולה יותר. ניתן להסיק מממצא זה כי החריגה מהעונש המזערי חשובה לשופטים ולתובעים יותר ככל שהעונש כבד יותר. מכאן ניתן לשער שכאשר המאסר על תנאי אינו ממושך, הפעלתו תיראה לרוב צודקת, וגם אם לא תיראה כך, חוסר הצדק לא ייראה חמור במידה שיגרום לשופטים להימנע כליל מהטלת מאסר כדי שיהיה אפשר להאריך את התנאי. ככל שהעונש המותנה יהיה כבד יותר, כן יגדל הסיכוי שבית המשפט יעדיף להקל עם הנאשם ולהימנע כליל מהטלת עונש מאסר רק כדי לא לשלוח את הנאשם לכלא לכל תקופת התנאי. לפיכך ההשערה הראשונה היא כי ככל שמשך המאסר המותנה הוא ארוך יותר, כך הסיכוי שבית המשפט יפעיל את המאסר על תנאי קטן, ולהפך.

מחקר גישוש (פילוט) שנועד לבחינת היתכנות ביצוע המחקר המלא סיפק אישוש ראשוני להשערה זו. בבחינת 332 גזרי דין של נאשמים שמאסר על תנאי היה תלוי ועומד נגדם בעבירות שהייה שלא כדין בישראל נמצא כי כל חודש נוסף באורך המאסר על תנאי הפחית בכ-19.5% את הסיכוי שבית המשפט יטיל עונש מאסר, לעומת הסיכוי שלא ייגזר עונש כזה ($OR=.805, p<.05$).⁶⁴

עניינה של ההשערה השנייה הוא בהשפעת חומרת העבירה על הסיכוי שהתנאי יוארך. ככל שהעבירה (הנוספת) חמורה יותר, שליחת הנאשם למלוא תקופת התנאי לכלא תיראה צודקת יותר, וויתור מוחלט על עונש המאסר ייראה צודק פחות, ולכן ההשערה היא כי ככל שהעבירה העיקרית בתיק חמורה יותר, כך גדל הסיכוי שבית המשפט יורה על הפעלת התנאי. השערה זו תואמת את ממצאיהם של Cano & Spohn⁶⁵ ושל המחקרים של טננבוים⁶⁶ ושל מויאל ואייזנשטדט,⁶⁷ שהציגו אינדיקציות לכך שחומרת העבירה משפיעה על העונש גם בהינתן עונשים מזעריים.

63 Cano and Spohn (לעיל, הערה 20) בעמ' 323–324.

64 ראו: ניבין עמנואל, מאסר על תנאי כשיקול לקולה (עבודת הגמר לאחר קבלת "תואר מוסמך במשפטים", אוניברסיטת חיפה, תשע"ד).

65 Cano and Spohn (לעיל, הערה 20).

66 טננבוים (לעיל, הערה 42) בעמ' 339.

67 מויאל ואייזנשטדט (לעיל, הערה 37) בעמ' 952.

כיוון ששני המשתנים האמורים – משך המאסר על תנאי וחומרת העבירה החדשה (הנוספת) שבה הורשע הנאשם – משפיעים באופן עצמאי על הסיכוי שהמאסר על תנאי יופעל, ההשערה השלישית היא שלא תימצא אינטראקציה בין שני המשתנים. במילים אחרות, בכל אחת מהרמות של חומרת העבירה, ככל שהמאסר על תנאי ארוך יותר, כך קטנה ההסתברות להפעיל את המאסר על תנאי.

(ב) המשתנים המשפיעים על דרך ההפעלה

אם בית המשפט החליט להטיל עונש מאסר בגין ההרשעה החדשה, עליו להפעיל את התנאי במצטבר לעונש זה אלא אם החליט, מטעמים שיירשמו, כי העונש יופעל בחפיפה חלקית או מלאה. החלטה להפעיל את התנאי בחפיפה היא כלי נוסף לצמצום ההשפעה של המאסר על תנאי כשבית המשפט סבור שתוצאות הפעלתו במצטבר יהיו קשות מדי. מטעם זה אנו משערים כי ככל שהמאסר על תנאי הוא ארוך יותר, כך קטנה ההסתברות שבתי המשפט יורו על הפעלת התנאי במצטבר, ובהתאמה גדלה ההסתברות להפעלת העונשים בחפיפה. בדומה, ההשערה היא שככל שהעבירה העיקרית בתיק היא חמורה יותר, כך גדלה ההסתברות שבתי המשפט יורו על הפעלת התנאי במצטבר.

עוד אנו משערים כי תימצא אינטראקציה בין אורך המאסר על תנאי לבין חומרת העבירה החדשה (הנוספת) שבה הורשע הנאשם. במילים אחרות, אורכו של המאסר על תנאי משפיע באופן שונה על דרכי ההפעלה ברמות השונות של חומרת העבירה העיקרית בתיק. ההשערה היא שכאשר המאסר על תנאי הוא ארוך והעבירה היא קלה בחומרתה, אולם היא כזו שמצדיקה עונש מאסר שאורכו לפחות כאורך המאסר על תנאי, ייטו בתי המשפט להורות על הפעלת התנאי בחפיפה מלאה. לעומת זאת כאשר העבירה היא חמורה והמאסר על תנאי הוא ארוך, ייטו בתי המשפט להפעיל את המאסר על תנאי בחפיפה חלקית. ההיגיון מאחורי השערה זו הוא שכאשר המאסר על תנאי הוא ארוך והעבירה היא חמורה, לא יחוש השופטים צורך מיוחד להקל עם הנאשם באמצעות הפעלת המאסר על תנאי בחפיפה מלאה, אך גם יימנעו מהכבדה יתרה, ולכן יימנעו מצבירה מלאה של שתי התקופות.

(ג) השערות המחקר – סיכום

לסיכום, להלן שש השערות המחקר:

בגזרי הדין של נאשמים שמאסר על תנאי תלוי ועומד נגדם:

- א. קיים קשר שלילי בין אורך המאסר על תנאי לסיכוי שהתנאי יופעל. כך, ככל שמשך המאסר המותנה ארוך יותר, כך קטן הסיכוי שהוא יופעל.
- ב. קיים קשר חיובי בין חומרת העבירה העיקרית בתיק לסיכוי שהתנאי יופעל. ככל שהעבירה העיקרית בתיק החדש חמורה יותר, כך גדל הסיכוי שהתנאי יופעל.
- ג. בבחינת הסיכוי להפעלת התנאי אין אינטראקציה בין אורך המאסר על תנאי ובין חומרת העבירה העיקרית בתיק החדש. במילים אחרות, ההשפעה של

עלייה בקטגוריית אורך המאסר על תנאי על הסיכוי שיופעל התנאי אינה שונה בין הרמות השונות של חומרת העבירה.
 בגזרי הדין שבהם הופעל מאסר על תנאי:
 ד. ככל שהמאסר על תנאי ארוך יותר, כך קטנה ההסתברות שבתי המשפט יורו על הפעלת התנאי במצטבר.
 ה. ככל שהעבירה העיקרית בתיק חמורה יותר, כך גדלה ההסתברות שבתי המשפט יורו על הפעלת התנאי במצטבר.
 ו. בבחינת דרכי ההפעלה קיימת אינטראקציה בין המשתנה אורך המאסר על תנאי למשתנה חומרת העבירה העיקרית בתיק. במילים אחרות, השפעתו של אורך המאסר על תנאי על דרכי ההפעלה היא שונה בין הרמות השונות של חומרת העבירה העיקרית בתיק.

ג. שיטת המחקר

1. מערך המחקר והמדגם

מהמרשם הפלילי הפקנו נתונים של גזרי דין שהוטלו על נאשמים בתקופה שבין 1.1.2014 ל-31.12.2016⁶⁸. השלמנו נתונים על התיקים ועל הנאשמים מכמה מאגרי מידע של המשטרה וממאגר של משרד הפנים. הגבלנו את עצמנו לנאשמים תושבי ישראל⁶⁹, בגירים, שהורשעו בבתי משפט השלום, הערכאה שבה מתנהלים כ-95% מהתיקים הפליליים בישראל⁷⁰. המאגר המקורי, לפני השינויים שערכנו בו, כלל 75,528 תיקים, ומתוכם 8,797 תיקים שבהם תלוי ועומד מאסר על תנאי (כאשר ב-31.4% מתוכם הורה בית המשפט על הארכת התנאי). לאחר שהסרנו, בשל מגבלות טכניות, תיקים שכללו יותר מחמישה תיקי משטרה או יותר מארבע עבירות בתיק משטרתי אחד, נותרו עם 8,240 תיקים שבהם מאסר על תנאי תלוי ועומד (כאשר ב-32.5% מתוכם הורה בית

68 מדויק יותר לציין על ההחלטה הסופית בעניין העונש, בהתחשב בכך שהעונש שנתקבל מתייחס לערכאה האחרונה שדנה בתיק, ולכן אם הוגש ערעור על גזר הדין, העונש מתייחס לערכאת הערעור ולא לגזר הדין שניתן בשלום.

69 במאמר זה לא תהיה התייחסות לנבדקים פלסטינים בשל הייחוד במאפייניהם, ובעיקר בייחוד של העבירות שהם מבצעים. לרוב מדובר בעבירות של שהייה לא חוקית בישראל.

70 ראו: הרשות השופטת בישראל דוח שנתי 2016 (2017), [www.gov.il/BlobFolder/reports/statistics_annual_2016/he/annual2016.pdf]. מהדוח עולה כי 40,896 מתוך 43,262 (~95%) ההליכים הפליליים שהוגשו (לא כולל תיקי תעבורה, נוער ובקשות מעצר) נדונו בבתי משפט השלום.

המשפט על הארכת התנאי).⁷¹ כאשר נאשם מסוים הופיע כמה פעמים במאגר, הסרנו את התיקים הקודמים שלו והותרנו רק את התיק שכולל את ההחלטה האחרונה מתוך התיקים שבמאגר. כמו כן הסרנו תיקים שחסרים בהם ערכים (בעיקר בשל מחסור במידע על התיק שבו ניתן עונש המאסר על תנאי), וכך נותרנו עם 5,764 תיקים עם מאסר על תנאי. כפי שעולה מהשערות המחקר – חומרת העבירה העיקרית היא משתנה מרכזי במחקר שלנו. כיוון שהעונש המרבי שבצד העבירה בחוק העונשין אינו משקף נאמנה את החומרה היחסית של העבירות,⁷² חומרת העבירה נקבעה במחקר זה על פי עונש המאסר החציוני שמוטל על מי שהורשעו באותה עבירה, כעבירה עיקרית, בתיקים של נאשמים בעלי עבר פלילי ללא מאסר על תנאי. לצורך איתור העונש החציוני השתמשנו בתיקים שהוסרו מהמדגם, כיוון שלא היה בהם מאסר על תנאי.⁷³ משתנה חומרת העבירה הומר למשתנה קטגוריאל (רב קטגוריות): 0 – עבירה קלה (קבוצת הייחוס), 1–120 – עבירה בינונית, 121–180 – עבירה חמורה, ומעל 181 – עבירה חמורה מאוד. השימוש במשתנה קטגוריאל נועד להקל את פירוש הממצאים.⁷⁴ בהתבסס על המשתנים שקיבלנו מהמרשם יצרנו עוד שני משתנים חדשים: האחד, הזמן שחלף מגזר הדין הראשון שבו

71 להסבר מפורט על בניית המאגר ראו: Gazal-Ayal and Emmanuel (לעיל, הערה 3) בעמ' 854–853.

72 ראו: הוועדה הציבורית לבחינת מדיניות הענישה והטיפול בעבריינים **דין וחשבון** (2015) בעמ' 32–29 (להלן: "דוח" **דורנר**) [https://www.gov.il/BlobFolder/reports/2528-07-2022-2/he/08-201522.pdf].

73 הבחירה בחציון ולא בממוצע נעשתה בהתחשב בכך שהממוצע מושפע מערכים קיצוניים וחריגים. גם החציון סובל ממגבלה בכך שהוא אינו שווה לאורך המאסר המתאים למעשה העבירה על נסיבותיה. במקרים מסוימים חומרת המעשה מחייבת עונש כבד מן העונש החציוני לעבירה, ובאחרים קל ממנו. עם זאת משתנה זה מציג קירוב סביר לחומרת העונש שהיה מוטל על הנאשם אלמלא היה מופעל גם מאסר על תנאי. כדי לחשב את החציון הוגבלה הבדיקה אך ורק לנבדקים בעלי עבר פלילי אך **ללא** מאסר על תנאי תלוי ועומד (N=27,000). החציון חושב רק כאשר יש לפחות עשרה נבדקים שהורשעו בעבירה ספציפית (שהיא העבירה העיקרית בתיק). אם היו פחות מעשרה נבדקים, מוזגו הנבדקים לעבירה אחרת שזוהה בעונש המרבי שקבוע לצד העבירה וזוהה בקבוצה הסטטיסטית של העבירה העיקרית בתיק (כלומר עבירת רכוש מוזגה עם עבירת רכוש, סמים עם סמים וכו'), והן הותאמו עם העונש שקבוע לצידן בחודשים). אם אי אפשר היה למצוא עבירה מקבילה שזוהה בכל המאפיינים, הוצאו המקרים הללו מהמאגר. בסופו של תהליך נוצר משתנה רציף של "חציון אורך המאסר" בימים (להלן: "עונש חציוני"), שערכו לעיתים שווה לאפס (כאשר בגין העבירה העיקרית בתיק בית המשפט אינו מטיל, לרוב, עונש מאסר בפועל) ולעיתים חיובי (במקרה שבגין העבירה העיקרית בתיק מוטל לרוב עונש מאסר בפועל).

74 השימוש במשתנה קטגוריאל נדרש כדי להימנע ממרכוז או מתקנון המשתנה על רקע הכוונה ליצור משתנה אינטראקציה בינו ובין המשתנה אורך המאסר על תנאי. מרכוז/תקנון המשתנה היה מבטיח שלא תהיה מולטיקוליניאריות בין אפקט האינטראקציה ובין האפקטים הפשוטים. מרכוז הוא הפרש בין הערך לממוצע, ותקנון (או סטנדרטיזציה) הוא סוג של מרכוז כאשר מפחיתים את הממוצע מכל הערכים ואז מחלקים בסטיית התקן. בשני המקרים הממוצע של המשתנה החדש שווה לאפס.

הוטל המאסר על תנאי ועד ביצוע העבירה הנוספת הראשונה; השני, אם המאסר על תנאי הוא חב הפעלה או בר הפעלה (משתנה דיכוטומי).⁷⁵ טבלה 1 להלן מציגה מידע על מאפיינים של המדגם. מהטבלה ניתן ללמוד כי מרבית הנאשמים הם גברים (כ-96%), יהודים (61%), צעירים (מחציתם עד גיל 34), ללא ילדים תלויים (כ-61%) ונשאו בעבר עונש מאסר מאחורי סורג וברז (כ-60%). אשר לתיק הקובע, ניתן ללמוד כי העבירה העיקרית השכיחה שבה הורשעו הייתה עבירה מסוג רכוש (כ-29%) ולאחר מכן עבירות סמים ונגד הסדר הציבורי (כ-24% וכ-23% בהתאמה). נגד מרבית הנבדקים הוגש כתב אישום שכולל אישום אחד בלבד (כ-73%) (להבדיל מריבוי אישומים), וב-47% מהתיקים כלל האישום עבירה אחת בלבד. כמחצית מהתיקים במאגר נדונו במחוזות דרום ומרכז (כ-26% ו-24% בהתאמה), וב-73% מהתיקים הסתיים ההליך בשלב כלשהו בהסדר טיעון. התביעה הגישה בקשה למעצר עד תום ההליכים כמעט ב-60% מהתיקים.⁷⁶ עוד נמצא כי 60% מהתיקים עוסקים בעבירה

⁷⁵ בבדיקה הידנית לא היה קל להבחין בין שני המקרים: מתי המאסר על תנאי הוא בר הפעלה לעומת חב הפעלה. לו היינו פועלים לפי לשון הוראת סעיף 56 לחוק העונשין בלבד, הבדיקה לא הייתה צריכה להיות קשה, שכן, לפי הוראת החוק, מאסר על תנאי הוא חב הפעלה בשני מצבים: במקרה הראשון כאשר בית המשפט הורה על הארכת התנאי פעם אחת; במקרה השני כאשר בתוך תקופת התנאי ביצע הנאשם יותר מעבירה אחת. במקרה זה, לפי הוראת החוק הפשוטה, מדובר במאסר על תנאי חב הפעלה. אך בפסיקה נקבע כי כאשר העבירות השונות נעשה במסגרת אירוע אחד, יש לראות בהן עבירה אחת לעניין המאסר על תנאי, ולכן למרות ריבוי העבירות לא יהיה המאסר המותנה חב הפעלה (ראו ע"פ 89/81 מסוורי נ' מדינת ישראל, פ"ד לה (4) 501 (1981); ראו גם שולמית וסרקרוג, "סמכות בית המשפט להאריך תקופת התנאי", משפטים ד (תשל"ב-תשל"ג) 130, בעמ' 137-138. לכן לקביעה אם המאסר על תנאי הוא בר הפעלה או חב הפעלה נקבעו כללים שמשלבים את הוראת החוק עם הפסיקה הרווחת. מאסר על תנאי סומן כחב הפעלה כאשר בית המשפט האריך את המאסר על תנאי פעם אחת, וכאשר הנאשם הורשע ביותר מעבירה אחת שהייתה מפעילה את התנאי, אשר נעברו במועדים שונים (במקרה אחרון זה הבדיקה הוחמרה, במיוחד כשיכולים להיות מקרים שבהם גם עבירות שבוצעו במועדים שונים ייחשבו לעבירה נוספת אחת). מאסר על תנאי סומן כבר הפעלה: כאשר הנאשם הורשע בעבירה נוספת אחת. מקרה שבו כתב האישום כלל אישום אחד שכולל יותר מעבירה אחת שמביאות להפעלת התנאי סומן כלא ידוע. במקרה זה אי אפשר היה לדעת מהנתונים במאגר אם בית המשפט ראה בעבירות אירוע אחד או לאו. כ-20% מהמקרים במאגר היו בקטגוריה האחרונה, ובהם אי אפשר היה לקבוע אם המאסר על תנאי הוא בר הפעלה או חב הפעלה.

⁷⁶ מהמאגר שנתקבל לא ניתן לדלות מידע על משך תקופת המעצר עד תום ההליכים, מאחר שלא נעשתה הפרדה בין מקרים שבהם הנבדק שוחרר בשלב כלשהו בתנאים מגבילים (לרבות במעצר בתנאי איוק אלקטרוני) למעצר במתקן כליאה. לכן אם הנבדק שהה תקופה במעצר עד תום ההליכים ולאחר מכן שוחרר בתנאים מגבילים – שתי התקופות נספרו כתקופה שבה שהה הנבדק במעצר עד תום ההליכים. בנסיבות המקרה הוחלט ליצור משתנה חדש והוא אם הגישה התביעה בקשה למעצר עד תום ההליכים, משתנה דיכוטומי: כן/לא.

קלה (דהיינו העונש החציוני שווה לאפס). במילים אחרות, ברוב גזרי הדין בעבירות אלו אין מוטל עונש מאסר בפועל.

טבלה 1. מאפיינים של המדגם – נאשמים עם מאסר על תנאי (מע"ת) תלוי ועומד

עם מע"ת			
n	(%)		
5,764	(100)	מספר כולל של נאשמים	משתנה
5,528	(95.9)	גברים	מגדר
236	(4.1)	נשים	
1,470	(25.5)	+45	גיל
1,449	(25.1)	44–35	
2,016	(35.0)	34–25	
829	(14.4)	24–18	
2,246	(39.0)	לא יהודי	דת
3,518	(61.0)	יהודי	
3,513	(60.9)	ללא ילדים תלויים	ילדים תלויים
2,251	(39.1)	עם ילדים תלויים	
2,393	(41.5)	כן	הפעלת מאסר על תנאי קודם
3,468	(60.2)	כן	מאסר קודם
1,106	(19.2)	+11	הרשעות קודמות
1,180	(20.5)	10–6	
1,707	(29.6)	5–3	
1,771	(30.7)	2–1	
2,358	(40.9)	כן	עבר נוער
3,460	(60.0)	כן	עבר בעבירות רכוש
2,997	(52.0)	כן	עבר בעבירות נגד הגוף
2,620	(45.5)	כן	עבר בעבירות סמים
186	(3.2)	כן	עבר בהלנה, העסקה והסעה של שב"חים
2,329	(40.4)	כן	עבר בעבירות נגד צווי בית משפט
4,608	(79.9)	כן	עבר אחר
1,385	(24.0)	מחוז מרכז	מחוז בתי המשפט
916	(15.9)	מחוז חיפה	
485	(8.4)	מחוז ירושלים	
528	(9.2)	מחוז צפון	
976	(16.9)	מחוז תל-אביב	
1,474	(25.6)	מחוז דרום	
125	(2.2)	הלנה, העסקה והסעה של שב"חים	סוג העבירה העיקרית בתיק
1,065	(18.5)	עבירות נגד הגוף	
1,686	(29.3)	עבירות רכוש	
1,309	(22.7)	עבירות סדר ציבורי	

עם מע"ת		
(%)	n	
(3.6)	205	עבירות אחרות
(23.8)	1,374	עבירות סמים
(72.7)	4,188	ריבוי אישומים
(27.3)	1,576	אישום אחד יותר מאישום אחד
(47.3)	2,728	עבירות נוספות קלות
(29.5)	1,701	ללא
(23.2)	1,335	עבירה נוספת אחת יותר מעבירה אחת
(28.9)	1,664	חלוף הזמן עד ביצוע עבירה נוספת
(17.1)	986	+24.01
(17.4)	1,004	24–18.01
(18.9)	1,091	18–12.01
(17.6)	1,016	12–6.01
(59.4)	3,423	עד 6 חודשים
(16.6)	957	בקשה למעצר
(73.0)	4,207	כן
(10.4)	600	ללא
(2.8)	163	עם הסדר טיעון
(97.2)	5,601	לא ידוע
(13.0)	750	ערכאה שיפוטית
(28.7)	1,654	ערכאת הערעור
(21.7)	1,253	ערכאה ראשונה
(36.6)	2,107	הפעלת המאסר על תנאי
(58.2)	3,352	במצטבר
(20.3)	1,171	בחפיפה חלקית
(21.5)	1,241	בחפיפה מלאה
(11.5)	659	הארכה
(14.3)	820	שיקול דעת
(14.0)	808	קיים שיקול דעת
(60.2)	3,465	חובת הפעלה
(89.3)	5,164	לא ידוע
(10.7)	618	עונש חציוני – חומרת העבירה
(11.9)	687	+181 – חמורה מאוד
(19.4)	1,119	180–121 – חמורה
(9.9)	569	120–1 – בינונית
(29.9)	1,725	0 – קלה
(28.9)	1,664	מספר תיקים מופעלים
(63.4)	3,657	אחד
		יותר מתיק אחד
		אורך מאסר על תנאי תלוי ועומד
		+366
		365–241
		240–181
		180–121
		120–1
		נדרש למאסר

2. משתנה תלוי ומשתנים בלתי תלויים עיקריים

המשתנה הבלתי תלוי העיקרי הוא אורך המאסר על תנאי שתלוי ועומד נגד הנאשם.⁷⁷ משתנה זה הומר למשתנה קטגורי (רב קטגוריות): 1–120 ימים (קבוצת הייחוס); 121–180; 181–240; 241–365 ו-366+. הוחלט להמיר את המשתנה לקטגוריאלית מחשש ששימוש בו כמשתנה רציף יטה את הממצאים לאחר שנמצא כי לא קיים קשר ליניארי בין משתנה זה ובין הלוגיט של המשתנה התלוי.⁷⁸

⁷⁷ משתנה אורך המאסר על תנאי שנתקבל מהמשרה נקבע בחודשים, ולמטרת המחקר המרנו אותו לימים, וכל חודש הומר ל-30 ימים. כאשר בתיק אחד היו יותר ממאסר על תנאי תלוי ועומד שיש להפעילו, אורך המאסר על תנאי חושב כך שהוא משקף את סך כל תקופות המאסרים על תנאי. לדוגמה, אם בתיק היו שלושה מאסרים על תנאי שיש להפעילם באורכים: 30 ימים, 60 ימים ו-90 ימים, אורך המאסר על תנאי הוא 180 ימים ולא 90 ימים (ששווה למאסר על תנאי הארוך ביותר). סעיף 58 לחוק העונשין כלשונו מתייחס ליחס שבין מאסר על תנאי מופעל למאסר שנגזר בגין העבירה הנוספת שכאמור כלל הוא כי יישא הנאשם את שתי התקופות במצטבר זו לזו. עם זאת סעיף 58 לחוק העונשין אינו מעניק פתרון באשר לשאלת היחס בין יותר ממאסר על תנאי אחד, שהפעלתם מתבקשת לנוכח הפרת התנאים שנקבעו להם. השאלה היא כיצד יופעלו שני המאסרים על תנאי – האם בחפיפה מלאה או במצטבר זה לזה? עיון בפסיקה מלמד כי אין תשובה חד-משמעית, והכול תלוי בנסיבות. בפסיקה לפני תיקון 113 לחוק העונשין ולפני ביטול סעיף 45(א) לחוק העונשין נעשתה הבחנה בין מקרים שבהם עונשי המאסר על תנאי שמתבקשת הפעלתם הוטלו בגזר דין אחד, כאשר במקרים אלו בהיעדר קביעה מפורשת של בית המשפט שנתן את גזר הדין הראשון, המאסרים על תנאי הופעלו בחפיפה מלאה (ראו: ע"פ 4517/04 משראוה נ' מדינת ישראל, פ"ד נט(6) 119, 127 (2005)), ובין מקרים שבהם המאסרים על תנאי המופעלים הוטלו בתיקים שונים. במקרים אלו קיימים שני סוגי פסיקות: מאסרים על תנאי מופעלים בחפיפה מלאה (ראו: ע"פ ג' (מחוזי חי') 20857-03-14 אוטמוגין חיון נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 2014)) לעומת הפעלה במצטבר (עפ"ג (מחוזי חי') 39724-04-14 מחאג'נה נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 2014)). לאחר תיקון 113, ההחלטה על חפיפה או הצטברות עונשים, צריכה להיקבע בהתאם לעיקרון המנחה, עקרון ההלימה, המחייב כי לכל מעשה עבירה שבגינה הורשע הנאשם יינתן ביטוי הולם בקביעת עונשו, בעיקר כאשר מדובר באירועים נפרדים (ראו: ע"פ (מחוזי נצ') 11833-12-17 יפה נ' מדינת ישראל, בעמ' 14 (פורסם בנבו, 2018)). גישה דומה הוצגה בתזכיר חוק העונשין (תיקון מס'...) (ריצוי עונשי מאסר במצטבר ועבודת שירות), התשע"ד–2014, שפורסם ביום 25.2.2014, ובו הוצע לתקן את סעיף 45(ב) לחוק העונשין ולהפוך את ברירת המחדל (של חפיפה מלאה) הקבועה בו, כדי שעונשי מאסר יינשאו, בדרך כלל, במצטבר, אלא אם כן בית המשפט יורה אחרת. בתזכיר צוין כי הנימוק העיקרי לכך הוא כי לאחר תיקון 113 לחוק העונשין והקביעה כי עקרון ההלימה הוא העיקרון המנחה, מחויב לקבוע כי ברירת המחדל תהיה של צבירת עונשים אשר משקפת נאמנה את המטרה העיקרית של הענישה – להשיב לנאשם כגמולו בגין מעשיו. שם, בעמ' 1–2. לפי מגמה זו הוחלט לקבוע את המשתנה אורך המאסר על תנאי שישקף את סך כל התקופות.

⁷⁸ אחת ההשערות של הרגרסיה הלוגיסטית היא קיומו של קשר ליניארי בין המשתנה הבלתי תלוי הרציף ובין הלוגיט (Logit) של המשתנה התלוי. לבדיקת השערה זו מבצעים מבחן Box-Tidwell test, שלפיו כוללים במודל משתנה אינטראקציה בין המשתנה הבלתי תלוי הרציף (x) ובין הלוגיט של המשתנה עצמו (ln(x)). אם המשתנה הבלתי תלוי כולל ערכים

המשתנה הבלתי תלוי העיקרי הנוסף הוא חומרת העבירה הנמדדת באמצעות העונש החציוני של העבירה העיקרית בתיק בימים (משתנה קטגוריאל – 4 קטגוריות): עבירה קלה – 0 (קבוצת ייחוס), עבירה בינונית – 1–120, עבירה חמורה – 121–180, עבירה חמורה מאוד – 181+ (להלן: משתנה חומרת העבירה).
המשתנה התלוי:

1. המשתנה התלוי הוא החלטת בית המשפט בשאלת הפעלת התנאי. במילים אחרות, אם בית המשפט האריך את התנאי, או הפעילו, וכיצד. זהו משתנה קטגוריאל אורדינלי ובו ארבע קטגוריות: הארכה, הפעלה בחפיפה מלאה, הפעלה בחפיפה חלקית והפעלה במצטבר.

כמו כן הוסף משתנה אינטראקציה שבין אורך המאסר על תנאי (משתנה קטגוריאל) לבין משתנה חומרת העבירה (גם הוא משתנה קטגוריאל) כדי לבדוק אם ההשפעה בעלייה בקטגוריית אורך המאסר על תנאי על התוצאה (משתנה תלוי) שונה בין הרמות השונות של משתנה חומרת העבירה.

נעשה פיקוח גם על רשימה ארוכה של משתנים (משתנים משפטיים ולבר-משפטיים) שחלקם הרב התקבל מהמאגר המשטרתי או נוצר במסגרת הבדיקה הידנית. משתנים אלו הוספו, שכן הם ידועים בספרות וגם בפסיקה הישראלית כמשפיעים על גזרי הדין, לרבות ההחלטה אם להפעיל את התנאי או להורות על הארכתו. המשתנים הבלתי תלויים כללו את אלה: מגדר הנאשם (1=נקבה); גיל הנאשם במועד ההחלטה (משתנה קטגוריאל – ארבע קטגוריות): 18–24 (קטגוריית ייחוס), 25–34, 35–44, 45+; דת של הנאשם (1=יהודי); אם לנאשם יש ילדים תלויים עד גיל 18 שנים במועד ההחלטה (1=עם ילדים תלויים); אם בעשר השנים שלפני התיק הקובע הורה בית המשפט על הפעלת התנאי (1=כן); אם בחמש השנים שלפני התיק הקובע נשא הנאשם עונש מאסר (1=כן); אם לנאשם עבר נוער (1=כן); עבר פלילי בעשר השנים לפני התיק הקובע לפי סוגי עבירות: עבירות רכוש, עבירות נגד הגוף, עבירות סמים, עבירות הלנה, העסקה והסעה של שב"חים, עבירות נגד צווי בית משפט ועבר אחר⁷⁹ (1=כן); הרשעות קודמות לפני התיק הקובע (משתנה קטגוריאל – ארבע קטגוריות): 1–2 (קבוצת ייחוס), 3–5, 6–10, 11+; מחוז בית המשפט שבו הורשע הנאשם ושבו נגזר דינו (מחוז דרום (קטגוריית ייחוס), מחוזות מרכז, חיפה, ירושלים, צפון ותל-אביב); סוג העבירה העיקרית בתיק (העבירה

שליליים או 0, צריך לבצע טרנספורמציה באמצעות הוספת מספר קבוע לפני הוספת משתנה האינטראקציה, וכך יכלול המשתנה ערכים גדולים מאפס. לאחר מכן מריצים מודל של רגרסיה לוגיסטית, אם האינטראקציה יצאה מובהקת אז ההשערה נדחתה.
לרבות עבירות כלכליות, נגד המוסר, מנהליות ועבירות ביטחון. 79

שלצידה העונש החמור ביותר בכתב האישום)⁸⁰ בחלוקה לשש קבוצות: עבירות סמים⁸¹ (קטגוריית ייחוס), עבירת הלנה, העסקה והסעה של שב"ח⁸², עבירה נגד הגוף, עבירת רכוש, עבירות נגד הסדר הציבורי ועבירות אחרות.⁸³ ריבוי אישומים (1=יותר מאישום אחד); עבירות נוספות על העבירה העיקרית בתיק (0=לא (קטגוריית הייחוס), 1=עבירה נוספת אחת, 2=יותר מעבירה נוספת אחת); חלוף הזמן ממועד גזר הדין (בעניינו ההחלטה) בחודשים (משתנה קטגוריאל – ארבע קטגוריות); עד 6 חודשים (קבוצת הייחוס), 12–6.01, 18–12.01, 24–18.01, 24.01+; מספר תיקים מופעלים (משתנה שמי) (1=יותר מתיק אחד); אם לבית המשפט היה שיקול דעת בשאלת הפעלת התנאי (0=היה שיקול דעת (קבוצת ייחוס), 1=חובת הפעלה, 2=לא ידוע); אם הוגשה בקשה למעצר עד תום ההליכים (1=הוגשה בקשה); הסדר טיעון⁸⁴ (ללא קשר לסוג ההסדר) (0=לא (קטגוריית הייחוס), 1=כן, 2=לא ידוע) וערכאה שיפוטית שנתנה את ההחלטה (0=ערכאת ערעור (קבוצת ייחוס), 1=ערכאה ראשונה).

בשלב הראשון נציג את הנתונים באמצעות סטטיסטיקה תיאורית, ובשלב השני – מודלים הסקתיים רבי משתנים.

ד. ממצאים

1. סטטיסטיקה תיאורית

בחלק זה יוצגו הנתונים בשני שלבים: בשלב הראשון יוצג המשתנה התלוי בצורה דיכוטומית: אם הוטל מאסר (דהיינו אם המאסר המותנה הופעל). על פי החוק, בית

80 למעט עבירות כניסה לישראל שלא כדין. לרוב מדובר בעבירות הסעה, הלנה והעסקה של שוהים בלתי חוקיים בישראל. כדי לשייך מקרים אלה לעבירות סיוע לשב"ח הוחלט כי אם האישום כולל גם עבירה נגד חוק הכניסה לישראל, עבירה זו תיחשב לעבירה העיקרית בתיק.

81 עבירות הסמים הופרדו מעבירות נגד המוסר (אך הדירוג של הקבוצה הסטטיסטית לא השתנה).

82 עבירות נגד חוק הכניסה לישראל הופרדו מעבירות נגד הסדר הציבורי.

83 כל יתר העבירות שולבו לקבוצה אחת תחת עבירות אחרות בשל קוטנן של הקבוצות.

84 המידע שנתקבל מהמשטרה בנוגע למשתנה הסדר טיעון אינו מפריד בין סוגיו השונים של הסדר טיעון: אם הסדרי הטיעון הם סגורים לעונש; אם להסדרי טיעון יש טווח ענישה; אם הסדרי טיעון פתוחים לעונש. הסדר טיעון סגור לעונש הוא הסדר שבו התביעה וההגנה ביקשו את אישורו של בית המשפט לעונש ספציפי ומוסכם; הסדר טיעון שבו טווח ענישה הוא הסדר שבו התביעה וההגנה קבעו טווח ענישה מוסכם וביקשו מבית המשפט לקבוע את העונש שיוטל על הנאשם בתוך טווח זה; הסדר טיעון פתוח לעונש הוא הסדר שבמסגרתו הגיעו הצדדים להסכמות באשר לנושאים דיוניים, לסעיפי אישום או לעובדות העבירה (לרבות בלי לשנות את סעיפי האישום) אך לא באשר לעונש.

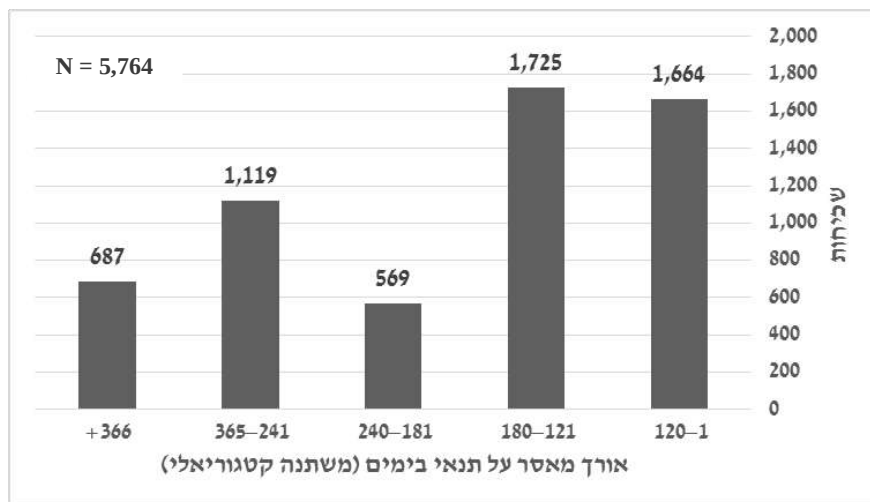
המשפט רשאי להפעיל את המאסר המותנה גם אם הוא אינו מטיל עונש מאסר בגין העבירה השנייה. ואולם, הלכה למעשה, הפעלת המאסר על תנאי תמיד מלווה בהטלת עונש מאסר בגין העבירה השנייה, ולהפך – הארכת המאסר על תנאי מלווה תמיד בהטלת עונש שאינו כולל מאסר. לפיכך המשתנה "האם הופעל עונש המאסר על תנאי" שקול למשתנה "האם הוטל עונש מאסר".

בשלב השני נתייחס גם לדרכי ההפעלה, במצטבר או בחפיפה חלקית או מלאה.

(א) סטטיסטיקה תיאורית – האם הוטל עונש מאסר (האם הופעל עונש המאסר המותנה?):

תרשים 1 מציג את שכיחות התיקים לפי אורך המאסר על תנאי בימים, בחלוקה לקטגוריות.

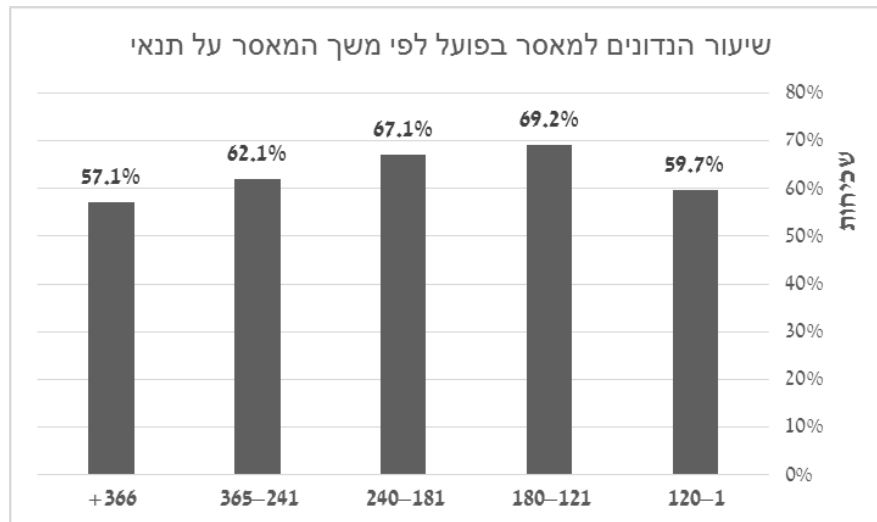
תרשים 1. שכיחות אורך המאסר על תנאי בימים בחלוקה לפי קטגוריות

מתרשים 1 ניתן ללמוד כי כ-59% מהתיקים אורך המאסר על תנאי הוא עד 180 ימים, וכי הקטגוריה השנייה, שבה אורך המאסר על תנאי הוא בטווח 180-121, היא הקטגוריה השכיחה (30%). הקטגוריה השכיחה פחות מכול היא הקטגוריה השלישית, של תיקים שבהם עונש המאסר על תנאי הוא בטווח 240-181 ימים (כ-10%). עוד עולה מהתרשים כי כ-12% מהתיקים המאסר על תנאי ארוך משנה.

בתרשים 2 מוצג שיעור המורשעים שנידונו למאסר בפועל בקטגוריות השונות של אורך מע"ת. כיוון שהמאסר על תנאי הופעל בכל גזרי הדין שכללו מאסר, ולא הופעל בכל גזרי הדין שלא כללו מאסר, תרשים זה מציג גם את שיעור המורשעים שמאסרם על תנאי הופעל (ולא הוארך).

תרשים 2. שיעור המורשעים שנידונו למאסר בפועל לפי קטגוריות של אורך מע"ת

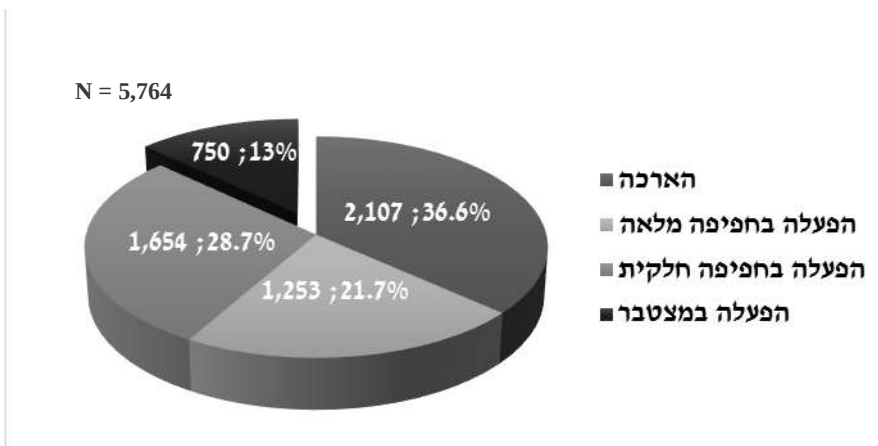
מתרשים 2 עולה כי במעבר מקטגוריה 1 (120–1 ימי מע"ת) לקטגוריה 2 (180–121 ימי מע"ת) גדל שיעור המורשעים שנידונו למאסר. עם זאת החל מהקטגוריה השנייה, המגמה מתהפכת, וככל שמשך המאסר על תנאי ארוך יותר, כך שיעור המורשעים שנידונו למאסר בפועל (ולכן מאסרם על תנאי מופעל) קטן, מ-69% בקטגוריה השנייה ל-57.1% בקטגוריה החמישית.

(ב) מדיניות ההפעלה כמשתנה קטגוריאל רב קטגוריות

עד כה ניתחנו את תוצאות ההליכים בחלוקה דיכוטומית – אם הוטל עונש מאסר אם לאו. כפי שהראינו לעיל, כל גזרי הדין שלא הטילו מאסר גם האריכו את התנאי, וכל גזרי הדין שהטילו עונש מאסר לא האריכו את התנאי. לפיכך בחלק הקודם הצגנו את גזרי הדין בחלוקה – לאלו שהאריכו את התנאי ולאלו שהפעילו את המאסר על תנאי. בחלק זה נפרט גם באשר לאופן ההפעלה כשהמאסר על תנאי הופעל, ונציג את תוצאות ההליכים כמשתנה בן ארבע קטגוריות: הארכת התנאי (קטגוריה הזוהי לאי-הטלת מאסר בחלק הקודם), הפעלת המאסר על תנאי בחופף, הפעלתו בחפיפה חלקית והפעלתו במצטבר. תרשים 3 מציג את מדיניות ההפעלה לפי ארבע הקטגוריות האמורות. מהתרשים עולה כי החריגים הפכו לכלל, והכלל – הפעלה במצטבר – הפך לחריג. כך, בכ-37% מהתיקים הורה בית המשפט על הארכת התנאי אף שהארכת התנאי הייתה אמורה להיות חריג השמור למקרים נדירים. למעשה, הארכת התנאי היא החלופה השכיחה מתוך ארבע החלופות הקבועות בחוק. ב-22% מהמקרים הופעל התנאי בחפיפה מלאה (לכן מבחינת

המורשע, העונש המותנה לא הביא להארכת תקופת מאסרו), ב-29% בחפיפה חלקית, ורק ב-13% מהמקרים הופעל המאסר במצטבר. משמעות הדבר היא שהפעלת המאסר במצטבר היא החלופה השכיחה פחות מכול אף שסעיף 58 לחוק העונשין קובע כי הכלל הוא נשיאת העונשים במצטבר, ורק כחריג שאותו יש להצדיק בטעמים שיירשמו, רשאי בית המשפט להורות על חפיפה חלקית או מלאה של העונשים.

תרשים 3. מדיניות הפעלת התנאי בבתי המשפט במספר ובאחוזים

(ג) מדיניות ההפעלה כתלות באורך המאסר על תנאי ובמעצר

תרשים 2 לעיל הציג את תוצאת ההליכים כמשתנה דיכוטומי – אם הוטל מאסר אם לאו – בחלוקה לפי משך המאסר על תנאי. ראינו שככלל, ככל שהמאסר על תנאי ממושך יותר, כך הסיכוי שהוא יופעל, ויוטל עונש מאסר, קטן יותר. בחלק זה נציג את הקשר בין חומרת העבירה לתוצאה ביתר פירוט: ראשית, תוצאות ההליך יוצגו בחלוקה לארבע התוצאות האפשריות, כפי שעשינו בתרשים 3: הארכת התנאי (השקולה לאי-הטלת מאסר), הפעלתו במצטבר, הפעלתו בהצטברות חלקית (שמכונה לרוב הפעלה בחפיפה חלקית) והפעלתו בחופף; שנית, את נתוני ההפעלה נציג בחלוקה לקטגוריות של חומרת העבירות, משום שככל שהעבירה העיקרית חמורה יותר, ההסתברות להפעלת המאסר על תנאי גדולה יותר; שלישית, נציג את הממצאים לתיקי המעצר בנפרד מהממצאים לתיקי המשחררים.⁸⁵

⁸⁵ כזכור, הנתונים שבידינו מבחינים בין מי שהוגשה בעניינו בקשה למעצר עד תום ההליכים למי שלא, ואין לנו מידע על תוצאות הבקשה. עם זאת בפועל בקשות למעצר עד תום

החלטנו להפריד בין תיקי מעצר לתיקי משוחררים משום שהמעצר צפוי להיות שיקול מרכזי בהחלטה אם להפעיל מאסר על תנאי. לכאורה, סוגיית המעצר וסוגיית העונש הן סוגיות נפרדות. החלטה על מעצרו של נאשם אמורה להיות מושפעת ממסוכנותו, מהחשש שיימלט, מהחשש שישבש הליכים ומיכולתו להציג חלופה שתצמצם חששות אלו. העונש אמור להיקבע על בסיס שיקולים אחרים, ובראשם חומרת מעשה העבירה על נסיבותיו ומידת אשמו של הנאשם. חרף זאת יש קשר הדוק בין מעצרים לבין עונשי מאסר. ראשית, שופטים מייחסים משקל גדול לחומרת מעשה העבירה בהערכת מסוכנותו של הנאשם והאפשרות להסתפק בחלופה. שנית, מחקרים מראים כי הסיכוי שיוטל עונש מאסר כאשר מדובר בנאשם עצור גדול בהרבה מזה שהוא יוטל על נאשם שאינו עצור, גם באין הבדלים אחרים בין השניים. כיוון שהמעצר צפוי להיות משתנה שהשפעתו על גזר הדין גדולה, נכון להציג את הנתונים בנפרד לעצורים ולאלו שאינם עצורים.

טבלה 5 להלן מציגה את תוצאת ההליך כתלות בחומרת העבירה ומשך המאסר על תנאי, בחלוקה בין תיקי מעצר לתיקי משוחררים.

טבלה 5. הפעלה לפי אורך המאסר על תנאי (אורך מע"ת), לפי חומרת העבירה (עונש חציוני) ולפי משתנה מעצר

ההליכים מוגשות רק נגד מי שהיה עצור בעת הגשת כתב האישום, וגם כאשר הן נידחות בסופו של דבר, הנאשם לרוב שוהה במעצר תקופה מסוימת עד להחלטה הסופית בבקשת המעצר. מנגד, מי שמעצרו עד תום ההליכים לא התבקש, תמיד משוחרר מרגע הגשת כתב האישום. לפיכך נכנה את התיקים הראשונים תיקי מעצר, כפי שהם מכונים בתביעה, ואת האחרונים – תיקי משוחררים.

תוצאת ההליך					תיקי מעצר	
סה"כ	הארכה	הפעלה בחפיפה מלאה	הפעלה בחפיפה חלקית	הפעלה במצטבר	אורך מע"ת	חומרת העבירה (עונש חציוני)
479	12.3%	31.5%	31.5%	20.5%	120–1	עבירה קלה (0)
610	13.4%	33.8%	40.2%	12.6%	180–121	
148	18.2%	25.0%	42.6%	14.2%	240–181	
227	25.1%	23.8%	39.6%	11.5%	365–241	
114	36.0%	16.7%	31.6%	15.8%	+366	
1,578	16.9%	30.9%	37.1%	15.2%		סה"כ
128	8.6%	42.2%	27.3%	21.9%	120–1	עבירה בינונית (120-1)
201	9.5%	26.9%	45.3%	18.4%	180–121	
70	18.6%	28.6%	38.6%	14.3%	240–181	
128	10.9%	25.0%	44.5%	19.5%	365–241	
82	17.1%	17.1%	35.4%	30.5%	+366	
609	11.7%	28.6%	39.2%	20.5%		סה"כ
113	3.5%	46.0%	20.4%	30.1%	120–1	עבירה חמורה (180-121)
149	8.1%	27.5%	47.7%	16.8%	180–121	
94	6.4%	28.7%	52.1%	12.8%	240–181	
183	8.2%	24.6%	45.9%	21.3%	365–241	
114	15.8%	19.3%	31.6%	33.3%	+366	
653	8.4%	28.6%	40.3%	22.7%		סה"כ
93	3.2%	40.9%	28.0%	28.0%	120–1	עבירה חמורה מאוד (+181)
119	8.4%	31.1%	45.4%	15.1%	180–121	
63	4.8%	27.0%	47.6%	20.6%	240–181	
170	7.6%	21.2%	51.8%	19.4%	365–241	
131	6.9%	22.9%	37.4%	32.8%	+366	
576	6.6%	27.4%	42.9%	23.1%		סה"כ
813	9.5%	38.7%	28.9%	22.9%	120–1	סה"כ
1,079	11.4%	31.3%	42.7%	14.6%	180–121	
375	13.1%	26.9%	45.1%	14.9%	240–181	
708	14.0%	23.6%	45.1%	17.4%	365–241	
441	18.6%	19.3%	34.0%	28.1%	+366	
3,416	12.6%	29.4%	39.1%	18.9%		סה"כ

תוצאת ההליך					תיקי משוחררים	
סה"כ	הארכה	הפעלה בחפיפה מלאה	הפעלה בחפיפה חלקית	הפעלה במצטבר	אורך מע"ת	חומרת העבירה (עונש חציוני)
725	74.2%	10.5%	10.1%	5.2%	120–1	עבירה קלה (0)
511	69.1%	13.1%	15.9%	2.0%	180–121	
152	74.3%	4.6%	15.1%	5.9%	240–181	
303	86.8%	4.3%	7.6%	1.3%	365–241	
196	92.3%	1.0%	6.1%	0.5%	+366	
1,887	76.7%	8.7%	11.2%	3.3%		סה"כ
52	50.0%	17.3%	19.2%	13.5%	120–1	עבירה בינונית (120-1)
79	46.8%	25.3%	24.1%	3.8%	180–121	
15	60.0%	20.0%	13.3%	6.7%	240–181	
35	62.9%	8.6%	17.1%	11.4%	365–241	
18	77.8%	5.6%	16.7%	0	+366	
199	54.3%	18.1%	20.1%	7.5%		סה"כ
53	43.4%	24.5%	22.6%	9.4%	120–1	עבירה חמורה (180-121)
34	44.1%	29.4%	20.6%	5.9%	180–121	
19	68.4%	0	21.1%	10.5%	240–181	
39	66.7%	5.1%	20.5%	7.7%	365–241	
22	59.1%	9.1%	18.2%	13.6%	+366	
167	53.9%	16.2%	21.0%	9.0%		סה"כ
18	22.2%	27.8%	27.8%	22.2%	120–1	עבירה חמורה מאוד (+181)
18	11.1%	33.3%	55.6%	0	180–121	
7	28.6%	28.6%	28.6%	14.3%	240–181	
30	43.3%	13.3%	26.7%	16.7%	365–241	
10	50.5%	0	30.0%	20.0%	+366	
83	31.3 %	33.7%	33.7%	14.5%		סה"כ
848	69.7%	12.1%	11.8%	6.4%	120–1	סה"כ
642	63.4%	16.0%	18.2%	2.3%	180–121	
193	71.0%	6.2%	16.1%	6.7%	240–181	
407	79.6%	5.4%	11.1%	3.9%	365–241	
246	86.6%	2.0%	8.9%	2.4%	+366	
2,336	71.6%	10.5%	13.5%	4.5%		סה"כ

נתונים על שיעור המקרים שבהם בתי המשפט מחליטים על הארכת תקופת התנאי במקום הטלת עונש מאסר ואיתו הפעלת המאסר על תנאי, עולים מהטור "הארכה" בטבלה זו. כצפוי, שיעור ההארכה בתיקי מעצר (12.6%) קטן בהרבה מזה שבתיקי משוחררים (71.6%). במילים אחרות, בתי המשפט מאריכים את התנאי רק במיעוט קטן מתיקי המעצר וברובם הגדול של התיקים האחרים. מבט אל כלל סוגי ההחלטות השיפוטיות האפשריים (לרבות הפעלה במצטבר, בחפיפה חלקית ובחפיפה מלאה) מלמד כי הארכת התנאי היא ההחלטה השכיחה פחות מכל החלופות בתיקי מעצר, ומנגד זו החלופה השכיחה ביותר בתיקי משוחררים.

התבוננות על תיקי משוחררים, ששיעורם הוא כ-41% מכלל התיקים, מלמדת עד כמה הפך החריג לכלל. אף שהחוק מורה כי רק במגבלות חמורות ומטעמים שיירשמו רשאי בית המשפט להאריך את תקופת התנאי, הלכה למעשה החריג מיושם ב-71.6% מתיקי המשוחררים.

שנית, שיעור ההארכות בעבירות קלות גדול מזה שבעבירות חמורות יותר, הן בתיקי המעצר (16.9% בעבירות הקלות לעומת 6.6% עד 11.7% בקבוצות החומרה האחרות) והן בתיקים האחרים (76.7% בעבירות הקלות לעומת 31.3% עד 54.3% בקבוצות החומרה האחרות).

שלישית, וזו הנקודה העיקרית, כמעט בכל קבוצת חומרה של העבירה שיעור ההחלטות על הארכת המעצר על תנאי (במקום הפעלתו) גדל ככל שהמאסר על תנאי ארוך יותר. כך למשל בעבירות קלות בתיקי מעצר השיעור גדל מ-12.3% במאסרים על תנאי של עד ארבעה חודשים ל-36% במאסרים על תנאי של יותר משנה. בעבירות קלות בתיקי משוחררים הארכת התנאי נפוצה יותר, אך הגידול בשיעור ההארכות דומה: מ-74.2% כשהמאסר על תנאי קצר (עד ארבעה חודשים) ל-92.3% כשהוא ארוך משנה. כצפוי, ככל שהעבירה חמורה יותר, שיעור ההארכות קטן יותר, ואולם בתוך קבוצת החומרה השיעור גדל כשמשיך המאסר על תנאי מתארך. כך, גם בעבירות החמורות שיעור המקרים שבהם בתי המשפט מאריכים את המאסר על תנאי (ואין מפעילים אותו) גדול כשמדובר במאסר על תנאי של יותר משנה, יותר מזה שבמאסר על תנאי שמשכו עד ארבעה חודשים. בתיקי מעצר השיעור גדל מ-3.5% ל-15.8%, ובתיקים אחרים מ-43.4% ל-59.1%. נתונים אלו מאששים את ההשערה כי ככל שהמאסר על תנאי ארוך יותר, כך ההסתברות שהנאשם יידון למאסר בעבירה השנייה קטן יותר.

כעת, אחרי שהתמקדנו בשיעור ההארכות, נביט על אופן הפעלת המאסר על תנאי במקרים שבהם הוחלט להפעילו. כזכור, החוק קובע כי בית המשפט יפעיל את עונש המאסר על תנאי במצטבר לעונש בגין העבירה השנייה, והחריג המתיר הפעלת העונשים בחפיפה מלאה או חלקית מחייב טעמים שיירשמו. למרות זאת נמצא כי הן בתיקי המעצר והן בתיקים האחרים, בכל רמות חומרת העבירה, החלופה השכיחה ביותר היא הפעלת המאסר בחפיפה חלקית. זאת ועוד, הפעלה במצטבר היא החלופה השכיחה פחות מכול,

הן בקרב תיקי המעצר (18.9% לעומת 39.1% חפיפה חלקית, ו-29.4% חפיפה מלאה) והן בתיקים האחרים (4.5% לעומת 13.5% חפיפה חלקית, ו-10.5% חפיפה מלאה). תמונה תיאורית זו מסייעת להבין את מדיניות בתי המשפט בתגובה להפרה של תנאי מאסר על תנאי, אך בשל ריבוי המשתנים המשפיעים על ההחלטה רצוי לבחון אם המגמה נשארת גם כשמתחשבים במגוון המשתנים המשפיעים יחדיו. לצורך זה נפנה כעת לבחינת הסוגיה בכלים הסקטיים.

2. סטטיסטיקה הסקתית

בחלק זה נבחן בכלים הסקטיים כיצד אורך המאסר על תנאי וחומרת העבירה משפיעים על סיכויי הפעלתו. ערכנו בחינה זו בשני מודלים: **המודל הראשון** מבוסס על סדרה של רגרסיות לוגיסטיות מצטברות ללא משתנה האינטראקציה בין אורך המאסר על תנאי ובין חומרת העבירה, ואילו **המודל השני** כולל משתנה אינטראקציה כזה. בכל מודל ערכנו שלוש רגרסיות כשהמשתנה התלוי מחולק אחרת בכל אחת מהן. בראשונה המשתנה התלוי היה הפעלת המאסר על תנאי (לעומת הארכתו). בשנייה הפעלת המאסר על תנאי בהצטברות מלאה או חלקית (דהיינו הפעלה במצטבר או בחפיפה חלקית) לעומת הפעלתו בחופף או הארכתו. בשלישית הפעלת המאסר על תנאי במצטבר (לעומת החלופות האחרות).⁸⁶

(א) מודל 1 – השפעת משך המאסר על תנאי וחומרת העבירה על ההפעלה

הממצאים של סדרת הרגרסיות הלוגיסטיות המצטברות של המודל הראשון מוצגים בטבלה 6.

המשוואה הראשונה במודל ($Y > 1$) מציגה את הסיכויים שבתי המשפט יורו על הפעלת התנאי (דהיינו יטילו עונש מאסר בגין הפרת התנאי) לעומת הארכתו (והימנעות מהטלת מאסר). מהטבלה עולה כי לפי השערת המחקר, ככל שהמאסר על תנאי ארוך יותר, הסיכוי שבתי המשפט יאריכו את התנאי (ויימנעו מהטלת מאסר) גדול יותר. למעשה, הסיכוי שהתנאי יוארך כשהמאסר על תנאי ארוך (+366) גדול בערך פי 20 מהסיכוי שהוא יוארך כשהמאסר על תנאי אינו ארוך מארבעה חודשים (1–120) ($OR = .05, p \leq .001$).⁸⁷

⁸⁶ בחרנו בעריכת שלוש רגרסיות לוגיסטיות ולא ברגרסיה אורדינלית כיוון שההנחות שבסיס המודלים האורדינליים אינן מתקיימות. רגרסיה אורדינלית (Ordered Logit Model) מניחה שהשפעת מקדמי הרגרסיה של כל משתנה בלתי תלוי זהה בקטגוריות השונות של המשתנה התלוי, ואילו במקרה שלנו אין סיבה להניח שלאורך המאסר על תנאי (המשתנה הבלתי תלוי העיקרי בניתוח שלנו) השפעה דומה כאמור. גם מבחן Parallel Test לבדיקת הנחה זו דחה בשלב מוקדם את היכולת להשתמש במקדם אחד המייצג את שלוש המשוואות ברגרסיה האורדינלית.

⁸⁷ ברגרסה לוגיסטית Odds Ratio (OR או יחס הסיכויים), הוא מדד למידת ההשפעה של השינוי במשתנה הבלתי תלוי על הסיכוי לשינוי במשתנה התלוי. אם ערכו גבוה מאחד, אזי

כצפוי, חומרת העבירה משפיעה בכיוון ההפוך. ככל שהעבירה חמורה יותר, כך הסיכוי להארכת המאסר על תנאי (הימנעות ממאסר) קטן יותר. הסיכוי שהתנאי בעבירות חמורות מאוד יוארך גדול פי שישה מזה שבעבירות הקלות ($OR=6.20, p \leq .001$). מהמשוואה הראשונה עולה אפוא כי אורך המאסר על תנאי משפיע על ההחלטה אם להפעיל את התנאי ולהטיל עונש מאסר על הנאשם. המשוואות השנייה ($Y > 2$) והשלישית ($Y > 3$) בוחנות אילו משתנים משפיעים על אופן הפעלת המאסר על תנאי: במצטבר, בחפיפה חלקית או בחפיפה מלאה. במשוואה השנייה המשתנה התלוי שווה 1 אם המאסר על תנאי הופעל במצטבר או בחפיפה חלקית (שאז הוא הוסיף לתקופת המאסר של הנידון), ושווה 0 אם הוא הופעל בחפיפה מלאה או הוארך (שאז הוא לא הוסיף לעונשו של הנידון). כיוון שחפיפה חלקית היא גם הצטברות חלקית, נכנה משתנה זה "הפעלת מאסר על תנאי בהצטברות מלאה או חלקית". במילים אחרות, משוואה זו מראה מה משפיע על החלטת בית המשפט להורות כי עונש המאסר על תנאי יוסיף (ולו חלקית) לתקופת מאסרו של הנידון בגין העבירה השנייה. במשוואה השלישית המשתנה התלוי שווה 1 רק אם בית המשפט הפעיל את המאסר על תנאי כולו במצטבר. אם הוא השתמש באחד החריגים הקבועים בחוק לצורך הארכת התנאי או הפעלתו בחפיפה חלקית או מלאה, המשתנה שווה 0.

גם מהמשוואות השנייה והשלישית עולה כי ככל שהמאסר על תנאי ארוך יותר, כך קטן הסיכוי שהוא יופעל בהצטברות כלשהי (המשוואה השנייה) או בהצטברות מלאה (השלישית).⁸⁸ כך למשל מהמשוואה השנייה עולה כי הסיכוי שבית המשפט יפעיל את המאסר על תנאי בהצטברות כלשהי (חלקית או מלאה) קטן פי שניים בערך ($OR=0.49, p \leq .001$), כשהמאסר המותנה ארוך (+366 יום) לעומת מצב שבו הוא קצר (1–120 יום). מהמשוואה השלישית עולה הסיכוי שהמאסר על תנאי יופעל בהצטברות מלאה קטן פי 4 ($OR=0.25, p \leq .001$) אם המאסר על תנאי התלוי נגד הנאשם ארוך (+366) ולא קצר (1–120). כמו במשוואה הראשונה גם בשתי המשוואות האלו עלייה בחומרת העבירה מגדילה את הסיכוי להפעלת המאסר על תנאי בהצטברות מלאה או חלקית (המשוואה השנייה) ולהצטברות מלאה (המשוואה השלישית). השוואת סיכויי ההפעלה בהצטברות מלאה או חלקית (להבדיל מהפעלה בחופף או הארכת התנאי) יכולה להדגים תופעה זו. הסיכוי להפעלה כזו בעבירה בחומרה בינונית גדול פי 1.42 מאשר בעבירה קלה

עלייה בערכי המשתנה הבלתי תלוי (למשל עלייה בקטגוריית אורך המאסר על תנאי) מעלה את הסיכוי להופעת האירוע במשתנה התלוי (למשל, במשוואה הראשונה, הפעלת התנאי). אם ערכו נמוך מאחד, אזי עלייה בערך המשתנה הבלתי תלוי מקטינה את הסיכוי להופעת האירוע במשתנה התלוי (בענייננו, מקטינה את הסיכוי להפעלתו ולכן מגדילה את הסיכוי להארכת התנאי).

⁸⁸ אם כי במשוואה השנייה ההשפעה מובהקת רק כשמדובר במאסרים על תנאי בני יותר מ־240 יום – דהיינו יותר משמונה חודשים.

($OR=1.42, p\leq.001$). בעבירה חמורה מאוד הסיכוי גדול פי 2.46 מאשר בעבירה קלה ($OR=2.46, p\leq.001$). בדומה לזה, בהשוואה לסיכויי ההפעלה בעבירה קלה, הסיכוי שהמאסר על תנאי יופעל בהצטברות מלאה (ובית המשפט לא ישתמש בחריגים) גדול פי 1.65 בעבירה בינונית ($OR=1.65, p\leq.001$) ופי 1.91 בעבירות חמורה מאוד ($OR=1.91, p\leq.001$).

לסיכום, ממצאי המודל הראשון מלמדים כי הסיכוי שיוטל מאסר בפועל על נאשם שתלוי ועומד נגדו מאסר על תנאי קטן במידה ניכרת ככל שהמאסר על תנאי התלוי ועומד נגדו ארוך יותר. גם הסיכוי להפעלה במצטבר של המאסר על תנאי (לעומת החלופות האחרות) קטן ככל שהמאסר על תנאי גדל, אם כי ההשפעה של אורך המאסר על תנאי על אופן ההפעלה קטנה יותר מהשפעתו על עצם ההחלטה אם להפעיל את העונש ולהטיל מאסר במקום להאריך את התנאי. כצפוי, ככל שהעבירה השנייה חמורה יותר, הסיכוי שהמאסר על תנאי יופעל גדול יותר. גם במקרה זה לחומרת העבירה השפעה גם על אופן ההפעלה, אך עוצמת ההשפעה קטנה יותר.

טבלה 6 חושפת גם את הקשר שבין מאפייני הנאשם לסיכוי שהמאסר על תנאי יופעל ויוטל מאסר בפועל. כך, הסיכוי לעונש מאסר קטן במידה ניכרת כשנגזר דינה של אישה, להבדיל מגבר ($OR=0.45, p\leq.001$), יהודי, בשונה ממי שאינו יהודי ($OR=0.61, p\leq.001$), ונאשם שגילו מבוגר מ-25 (בני 25–34) להבדיל מנאשם צעיר יותר ($OR=0.46, p\leq.001$), והתמונה דומה גם לנאשמים מבוגרים יותר. אם לנאשם ילדים התלויים בו, הסיכוי להפעלת מאסר על תנאי קטן במעט ($OR=0.83, p\leq.05$).

גם עברו הפלילי של הנאשם משפיע על סיכויי ההפעלה. הסיכוי להפעלת מאסר על תנאי גדול במידה רבה אם הנאשם נדון בעבר למאסר ($OR=3.72, p\leq.001$), ואם הופעל נגדו בעבר מאסר על תנאי, סיכויי ההפעלה גדלים אף יותר ($OR=1.63, p\leq.001$). לריבוי הרשעות קודמות (להבדיל ממאסרים קודמים) לא נמצאה השפעה מובהקת (אך יש לזכור כי לכל הנאשמים במדגם יש עבר פלילי, שכן המדגם כולל רק נאשמים שתלוי ועומד נגדם מאסר על תנאי). הסיכוי להפעלת התנאי גדול יותר גם אם נלוות לעבירה העיקרית עבירות נוספות (עבירה נוספת אחת – $OR=1.38, p\leq.01$ ו- $OR=2.49, p\leq.001$ אם יותר מעבירה אחת), ואם מופעלים מאסרים על תנאי משני תיקים או יותר ($OR=3.25, p\leq.001$). כצפוי, הסיכוי להפעלה גדול יותר אם (ככל שהדבר עולה מהנתונים) מדובר במאסר על תנאי חב הפעלה ($OR=5.45, p\leq.001$).

סוג העבירה משפיע גם הוא על סיכויי ההפעלה, כאשר הנטייה להפעיל את המאסר על תנאי בעבירות סמים קטנה בהשוואה לעבירות אחרות, והיא גדולה במיוחד בעבירות הלנה, העסקה והסעה של שב"חים ($OR=5.71, p\leq.001$).⁸⁹

⁸⁹ הסבר אפשרי הוא החלטת בית המשפט בעניין חטיב שרוככה מאוחר יותר בפסק דין בעניין אבו סאלם (לעיל, הערה 30), ולפיה העונש הראוי בעבירה זו הוא מאסר בפועל שלא ניתן להמירו בעבודת שירות אלא "בנסיבות היוצאות מגדר הרגיל".

מבחינת משתנים הקשורים בהליך המשפטי, המשתנה המשפיע ביותר על סיכויי ההפעלה הוא המעצר, כשבתיקי מעצר הסיכוי להפעלת המאסר על תנאי גדול פי עשרה מהסיכוי בתיקים אחרים ($OR=10.04, p \leq .001$). הסיכוי להפעלה (ולמאסר) קטן יותר בתיקים שבהם דווח שנערך הסדר טיעון ($OR=0.68, p \leq .001$). כמו כן הסיכוי שמאסר על תנאי יופעל קטן במידה ניכרת כאשר ההכרעה האחרונה בתיק היא של בית משפט השלום (להבדיל מערכאת ערעור) ($OR=0.14, p \leq .001$). סביר להניח שהסיבה לכך היא שמוגשים ערעורים מעטים יותר על תיקים שבהם הוארך המאסר על תנאי. מתוך מחוזות השיפוט השונים, הסיכוי להפעלת מאסר על תנאי במחוז צפון גדול מזה שבמחוז דרום ($OR=2.03, p \leq .001$) כשיתר המחוזות אינם נבדלים ממחוז דרום באופן מובהק. טבלה 6. ניתוח סדרת רגרסיות מצטברות להפעלת המאסר על תנאי (ללא משתנה האינטראקציה בין אורך המאסר על תנאי למשתנה חומרת העבירה)

משתנה תלוי: הפעלת המאסר על תנאי; מספר תצפיות = 5,749

Y > 3 – הפעלה במצטבר (הצטברות מלאה)		Y > 2 – הפעלה בהצטברות מלאה או חלקית		Y > 1 – הפעלה לעומת הארכה		
OR	B (S.E.)	OR	B (S.E.)	OR	B (S.E.)	
.41	-.91*** (.13)	.96	-.04 (.09)	.66	-.42*** (.11)	אורך מע"ת (בסיס: 1–120) 180–121
.32	-1.15*** (.18)	.82	-.20 ⁺ (.12)	.29	-1.25*** (.16)	240–181
.29	-1.24*** (.15)	.71	-.34*** (.10)	.16	-1.82*** (.14)	365–241
.25	-1.39*** (.19)	.49	-.71*** (.13)	.05	-2.94*** (.18)	+366
1.65	.50*** (.14)	1.42	.35*** (.10)	1.59	.46*** (.13)	חומרת העבירה (בסיס: קלה (0) בינונית (1–120)
1.82	.60*** (.14)	1.85	.62*** (.10)	3.66	1.30*** (.15)	חמורה (180–121)
1.91	.65*** (.15)	2.46	.90*** (.12)	6.20	1.82*** (.18)	חמורה מאוד (181+)
.44	-.82 ⁺ (.38)	.61	-.49 ⁺ (.19)	.45	-.80*** (.20)	מגדר הנאשם (אישה)
.79	-.23 (.15)	.71	.34** (.11)	.46	-.78*** (.15)	גיל הנאשם (בסיס: 18–24) 34–25
.97	-.03 (.19)	.74	-.30 ⁺ (.13)	.50	-.69*** (.18)	44–35
1.02	.02 (.20)	.83	-.19 (.14)	.43	-.84*** (.19)	+45
.77	-.26** (.10)	.73	-.31*** (.07)	.61	-.49*** (.09)	זהות הנאשם (יהודי)
.91	-.09 (.10)	.87	-.15 ⁺ (.07)	.83	-.18 ⁺ (.09)	יש ילדים תלויים
1.16	.15 (.12)	1.33	.28*** (.08)	1.63	.49*** (.10)	הופעל בעבר מאסר על תנאי
2.03	.71*** (.12)	2.12	.75*** (.08)	3.72	1.31*** (.10)	הנאשם נדון למאסר בעבר
1.05	.04 (.14)	.97	-.03 (.08)	1.06	.06 (.11)	הרשעות קודמות (בסיס: 1–2) 5–3
1.03	.03 (.18)	.99	-.01 (.12)	1.24	.22 (.15)	10–6
1.36	.31 (.21)	1.14	.13 (.14)	1.41	.35 ⁺ (.18)	+11

הפעלה $-Y > 3$ במצטבר (הצטברות מלאה)		הפעלה $-Y > 2$ בהצטברות מלאה או חלקית		הפעלה $-Y > 1$ לעומת הארכה		
.86	-.16 (.11)	1.02	.02 (.08)	1.06	-.01 (.11)	עבר נוער
1.30	.26* (.12)	1.02	.02 (.08)	1.08	.08 (.10)	עבר בעבירות רכוש
.93	-.07 (.10)	.97	-.03 (.07)	.98	-.02 (.09)	עבר בעבירות נגד הגוף
1.02	.02 (.11)	1.00	0 (.08)	.97	-.03 (.11)	עבר בעבירות סמים
1.09	.09 (.35)	1.21	.19 (.26)	1.30	.26 (.37)	עבר בעבירות סיוע לשב"חים
1.19	.18+ (.10)	1.00	0 (.07)	.82	-.20* (.09)	עבר בעבירות נגד צווי בית משפט
.99	-.01 (.13)	1.18	.17+ (.09)	1.35	.30** (.11)	עבר אחר
4.20	1.44*** (.17)	2.04	.71*** (.10)	1.14	.13 (.12)	מחוז (בסיס : דרום) מחוז מרכז
8.68	2.16*** (.17)	2.66	.98*** (.11)	1.01	.01 (.14)	מחוז חיפה
3.77	1.33*** (.20)	1.32	.28* (.13)	1.20	.18 (.17)	מחוז ירושלים
2.58	.95*** (.22)	2.64	.97*** (.12)	2.03	.71*** (.16)	מחוז צפון
6.43	1.86*** (.18)	1.85	.62*** (.10)	1.22	.20 (.13)	מחוז תל-אביב
1.52	.42 (.44)	1.81	.60+ (.33)	5.71	1.74*** (.47)	סוג העבירה (בסיס : סמים) עבירות סיוע לשב"חים
1.10	.10 (.19)	1.42	.35** (.13)	1.73	.55*** (.17)	עבירות נגד הגוף
1.16	.14 (.16)	1.06	.06 (.12)	1.12	.11 (.15)	עבירות רכוש
1.15	.14 (.19)	1.29	.25* (.13)	1.38	.32* (.15)	עבירות נגד הסדר הציבורי
1.21	.19 (.31)	1.75	.56** (.20)	3.52	1.26*** (.24)	עבירות אחרות
.62	-.48*** (.15)	.63	-.47*** (.10)	.71	-.34* (.13)	ריבוי אישומים
1.23	.21+ (.13)	1.24	.21* (.09)	1.38	.32** (.11)	עבירות נוספות קלות עבירה נוספת אחת
1.59	.47*** (.13)	1.38	.32*** (.10)	2.49	.91*** (.14)	יותר מעבירה נוספת אחת
						חלוף הזמן עד ביצוע העבירה הנוספת הראשונה (בסיס : עד 6 חודשים)

הפעלה – $Y > 3$ במצטבר (הצטברות מלאה)		הפעלה – $Y > 2$ בהצטברות מלאה או חלקית		הפעלה – $Y > 1$ לעומת הארכה		
.92	-.08 (.14)	1.03	.03 (.11)	.98	-.02 (.13)	12–6.01
1.05	.05 (.15)	1.09	.09 (.11)	.94	-.07 (.14)	18–12.01
.83	-.19 (.15)	1.04	.04 (.11)	1.03	.03 (.14)	24–18.01
.72	-.32* (.14)	1.06	.06 (.10)	1.07	.07 (.13)	+24.01
3.97	1.38*** (.15)	1.41	.34** (.12)	3.25	1.18*** (.17)	מספר תיקים מופעלים (בסיס: תיק אחד) יותר מתיק אחד
2.38	.87*** (.16)	2.10	.74*** (.12)	5.45	1.70*** (.16)	שיקול הדעת בהפעלת התנאי (בסיס: קיים שיקול דעת) חובת הפעלה
1.22	.20 (.13)	1.10	.10 (.09)	1.33	.29* (.13)	לא ידוע
3.31	1.20*** (.13)	3.96	1.38*** (.08)	10.04	2.31*** (.09)	תיק מעצר
.32	-1.14*** (.11)	.45	-.80*** (.09)	.68	-.38*** (.12)	הסדר טיעון (בסיס: ללא הסדר) עם הסדר טיעון
.43	-.85*** (.18)	.60	-.51*** (.13)	.59	-.52** (.17)	לא ידוע
1.06	.06 (.24)	.79	-.24 (.20)	.14	-1.99*** (.31)	ערכאה שיפוטית (בסיס: ערכאת ערעור) ערכאה ראשונה
.02	-3.94*** (.40)	.18	-1.69*** (.28)	2.71	1.00* (.40)	קבוע
3325.282		6097.223		4065.299		-2 Log likelihood
1119.787***		1713.205***		3484.152***		Chi square
.329		.347		.622		Nagelkerke R square

*** $p \leq .001$; ** $p < .01$; * $p < .05$; + $p < .1$ $Y > 1$ – סיכויים להפעיל את התנאי לעומת הארכתו; $Y > 2$ – סיכויים להפעיל את התנאי בחפיפה חלקית ובמצטבר לעומת הפעלתו בחפיפה מלאה או

להורות על הארכתו;

 $Y > 3$ – סיכויים להפעיל את התנאי במצטבר לעומת הפעלתו בחפיפה חלקית ומלאה או להורות על

הארכתו.

(ב) מודל 2 – השפעת משך המאסר על תנאי וחומרת העבירה על ההפעלה ומשתנה האינטראקציה

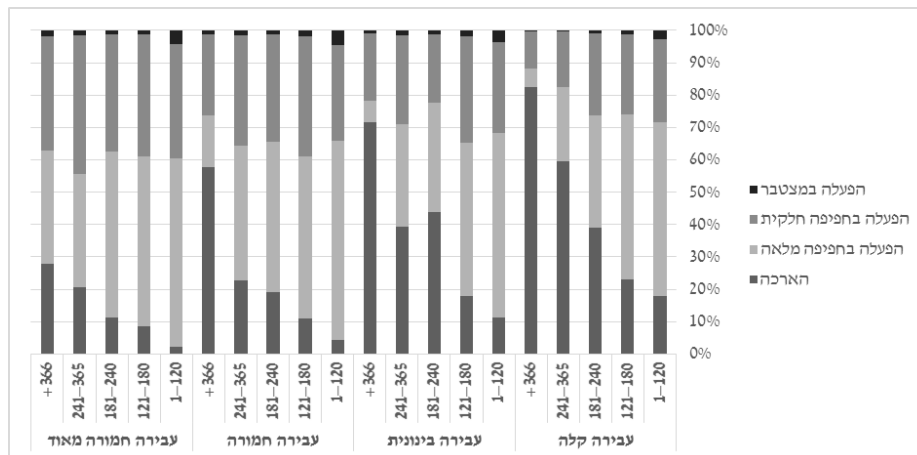
כאמור, המודל השני כולל, נוסף על כל המשתנים שנכללו במודל הראשון, גם את האינטראקציה שבין אורך המאסר על תנאי לבין חומרת העבירה. מטרת מודל זה היא לבחון אם אורך המאסר על תנאי משפיע על ההחלטה בדבר הפעלתו בעבירות קלות אחרת מבעבירות חמורות יותר. ניתוח סטטיסטי מלא של סוגיה זו ניתן למצוא בנספח המקוון למאמר זה (טבלה 1א). כדי לפשט את הצגת הממצאים נציג כאן להלן את הניתוח באמצעות תרשימים 5 ו-6. תרשימים אלו מציגים את ההסתברות המנובאת להחלטתו של בית המשפט בעניין הפעלת המאסר על תנאי, בתיקי מעצר (תרשים 5) ובתיקי משוחררים (תרשים 6). ההסתברות המנובאת חושבה על פי מודל הדומה לזה שערכנו בחלק הקודם, שאליו הוספנו אינטראקציה בין המשתנים הקטגוריאליים של חומרת העבירה ואורך המאסר על תנאי. לצורך חישוב ההסתברויות בתרשים הצבנו במשוואת הרגרסיה את הערך השכיח בכל אחד מהמשתנים הבלתי תלויים הנותרים.⁹⁰

תרשים 5. הסתברות מנובאת להחלטת בתי המשפט לפי אורך מע'ית וחומרת העבירה – בתיקי מעצר

90 הפרופיל שנבחר הוא של נאשם יהודי בטווח גילים 25–34 וללא ילדים תלויים. כתב האישום הוגש בבתי משפט השלום במחוז דרום. העבירה העיקרית שהורשע בה היא עבירת רכוש, ולנאשם יש עבר פלילי בעבירות רכוש ונגד הגוף. בחמש השנים האחרונות נשא עונש מאסר מאחורי סורג וברית והיה הסדר טיעון בין הצדדים. נכללו בניתוח כל המשתנים הבלתי תלויים, לרבות אלה שהמקדם שלהם לא היה מובהק. חישוב הנוסחה להסתברות מנובאת:

$$p_i = \frac{\exp(a + b_1x_1 + b_2x_2 + b_3x_3 + \dots + b_kx_k)}{1 + \exp(a + b_1x_1 + b_2x_2 + b_3x_3 + \dots + b_kx_k)}$$

כדי לשלול טענה שלפיה מדיניות ההפעלה היא ייחודית בתיקים שבהם היה הסדר טיעון (כל הסדר טיעון), ערכנו ניתוח של סדרת רגרסיות לוגיסטיות מצטברות עם משתנה אינטראקציה בין המשתנה אורך המאסר על תנאי ובין משתנה הסדר טיעון. האינטראקציה לא יצאה מובהקת. המשמעות של אי-המובהקות היא שעלייה בקטגוריית אורך המאסר על תנאי לא נמצאה משפיעה באופן שונה על משתנה התוצאה בין נבדקים עם הסדר טיעון ובלעדיו. תוצאות הרגרסיות המצטברות מוצגות בנספח המקוון טבלה 1ב. חישובנו גם הסתברות מנובאת. היות שהאינטראקציה לא הייתה מובהקת, וכדי להשוות נבדקים עם הסדר טיעון לכאלה שבלעדיו, השתמשנו בממצאים של ניתוח סדרת רגרסיות לוגיסטיות מצטברות עם משתנה אינטראקציה שבין אורך המאסר על תנאי ומשתנה חומרת העבירה (טבלה 1א בנספח המקוון). ההבדל היחיד הוא שלקחנו את קבוצת הנבדקים בלא הסדר טיעון וחישובנו את ההסתברות לפי הפרופיל שנבחר, גם הפעם בחלוקה לפי משתנה מעצר. תוצאות ההסתברות המנובאת מוצגות בנספח המקוון תרשימים 2א ו-2ב.

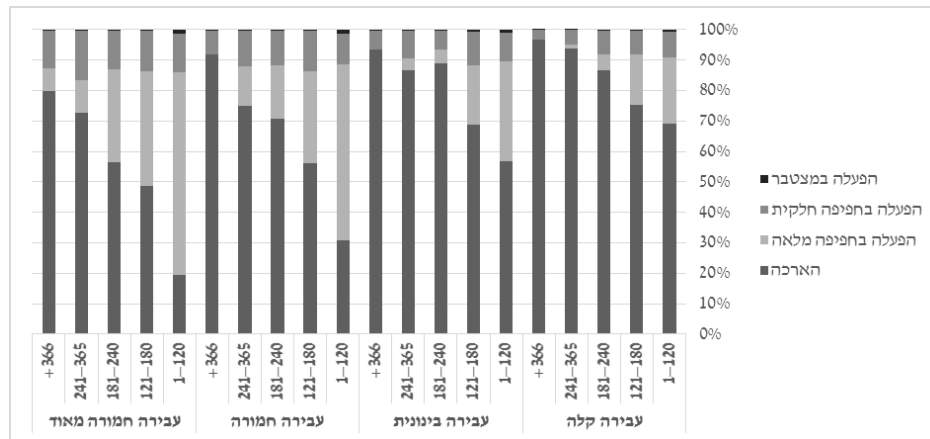

תרשים 5 מציג כאמור את ההסתברות המנובאת להחלטת בתי המשפט בתיקי מעצר. ניתן לראות כי בעבירות הקלות ההסתברות להארכת תקופת התנאי עולה מ-18%, כאשר נגד הנאשם תלוי ועומד מאסר על תנאי קצר (עד 120 ימים), ל-82%, כאשר המאסר על תנאי התלוי ועומד נגדו ארוך משנה. משמעותו של הנתון היא כי בתיק מעצר בעבירה קלה משך המאסר על תנאי שהוטל בגזר הדין הקודם יקבע לרוב הנאשמים אם הם יידונו למאסר בעקבות הרשעתם או אם יחמקו מעונש זה. מגמה דומה מתקבלת גם בקטגוריות האחרות של חומרת העבירה. בעבירות בחומרה בינונית ההסתברות להארכת תקופת התנאי עולה מ-11% כשהמאסר על תנאי אינו ארוך מארבעה חודשים, ל-72% כאשר הוא ארוך משנה. בעבירות חמורות ובעבירות חמורות מאוד ההסתברות עולה מ-4% ו-2% בהתאמה במאסרים על תנאי קצרים, ל-58% ו-28% במאסרים על תנאי ארוכים. מבט אל ההסתברות להפעלת מאסר על תנאי בחפיפה מלאה מלמד על מגמה הפוכה. ככל שעונש המאסר על תנאי קצר יותר, כך הסיכוי להפעלתו בחפיפה מלאה גדול יותר. ההסתברות להפעלה בחפיפה מלאה יורדת מ-53.5% כשהמאסר על תנאי קצר, ל-5.7% כשהוא ארוך בעבירות הקלות, מ-57% ל-6.5% בבינוניות, מ-61.8% ל-16% בחמורות, ומ-58.3% ל-35% בחמורות מאוד. נזכיר כי כמו הארכת התנאי, גם הפעלת התנאי בחפיפה מלאה משמעה שהפרת התנאי אינה מאריכה את תקופת המאסר, ולמעשה, אם הנאשמים צופים תוצאה זו, הרי שהמאסר על תנאי לא יוכל להרתיע אותם. אבל בשונה מהארכת התנאי, הפעלה בחפיפה מלאה מאפשרת לבית המשפט להטיל על הנאשם את העונש המתאים בגין העבירה השנייה, ואינה מחייבת אותו להימנע מהטלת מאסר כליל. מהתרשים נראה כי הפעלה בחפיפה מלאה משלימה את ההסתברות להארכת התנאי, ולכן בכל אורך של מאסר על תנאי ההסתברות המצטברת של שתי החלופות האלו די

דומה. כך, בעבירות קלות שיעורה של ההסתברות שבית המשפט יימנע מהפעלת התנאי בהצטברות מלאה או חלקית (דהיינו יאריך את התנאי או יפעילו בחפיפה מלאה) הוא כ-71% (כשתקופת התנאי קצרה) עד 88% (כשהיא ארוכה). בעבירות בחומרה בינונית היא נעה בין 68% ל-78%. גם בעבירות החמורות ובעבירות החמורות מאוד ההסתברות המצטברת של הארכה והפעלה בחפיפה מלאה קבועה יחסית (בסביבות ה-70% בעבירות חמורות, וסביב ה-60% בעבירות החמורות מאוד) כאשר אורך המאסר על תנאי משפיע בעיקר על הבחירה בין הארכה להפעלה בחופף. אם כן, נראה כי במרבית המקרים בתי המשפט מעדיפים שהמאסר על תנאי לא יוביל להארכת תקופת המאסר שאותה נדרש הנאשם לבצע. ככל שהמאסר על תנאי קצר יותר, וככל שהעבירה חמורה יותר, כך גדל הסיכוי שבתי המשפט יוכלו להשיג תוצאה זו באמצעות הטלת המאסר על תנאי בחפיפה מלאה עם עונש המאסר בגין העבירה השנייה. מנגד, ככל שהמאסר על תנאי ארוך יותר, וככל שהעבירה קלה יותר, כך גדל הסיכוי שכל הפעלה של המאסר על תנאי, גם בחופף, תביא להארכת תקופת מאסרו של הנאשם, וכדי למנוע זאת בתי המשפט נוטים להאריך את תקופת התנאי אף שהארכת תקופת התנאי מחייבת אותם לפטור את הנאשם כליל מעונש מאסר בגין העבירה השנייה, הגם שעונש זה מוצדק. יצוין כי גם לעובדה שמדובר בתיקי מעצר עשויה להיות השפעה על ההחלטה השיפוטית, סוגיה שנרחיב בה בדיון.

ממצא נוסף העולה מטבלה זו הוא שההסתברות להטלת עונש מאסר על תנאי בהצטברות מלאה היא נמוכה מאוד, ונעה בין שברירי אחוז (בעבירות קלות כשמאסר על תנאי ארוך) לבין 4.5% לכל היותר (בעבירות חמורות וחמורות מאוד, כשהמאסר על תנאי קצר). נזכיר כי על פי החוק, הטלת העונש בהצטברות מלאה היא הכלל בחוק, וכל חריגה ממנו מחייבת טעמים שיירשמו.

תרשים 6. הסתברות מנובאת להחלטת בתי המשפט לפי אורך מע"ת וחומרת העבירה בתיקי משוחררים

תרשים 6 מציג אותם נתונים, אולם הפעם בתיקי משוחררים. כפי שניתן לראות, שיעור ההחלטות על הארכת תקופת התנאי גבוה בהרבה בתיקים אלו, בכל ההרכבים של חומרת עבירה ואורך מאסר על תנאי. למרות השוני הזה המגמות בתרשים 6 דומות לאלו שבתרשים 5. ככל שהמאסר על תנאי ארוך יותר, ההסתברות להארכת התנאי עולה, וההסתברות להטלת עונש בחפיפה מלאה יורדת, בכל אחת מהקטגוריות של חומרת העבירה. ההסתברות המצרפית של הארכת תקופת התנאי והטלת עונש בחפיפה מלאה יציבה יחסית בכל הקומבינציות של חומרת העבירה ואורך המאסר על תנאי, ושיעורה הוא כ-90% (קצת יותר מזה בעבירות הקלות, וקצת פחות בחמורות). במילים אחרות, בתיק טיפוסי שאינו תיק מעצר שיעור ההסתברות שעונש המאסר על תנאי יבצע את תפקידו ויתווסף (במלואו או בחלקו) לעונש שמוטל על הנאשם בגין העבירה השנייה, הוא כ-10% בלבד. וגם כאן, ככל שהעבירה קלה יותר וככל שהמאסר על תנאי ארוך יותר, כך קטן הסיכוי שהפעלת המאסר על תנאי תעשה, ולו חלקית, במצטבר. לפיכך במקרים אלו בית המשפט נוטה יותר להאריך את המאסר על תנאי. מנגד, ככל שהמאסר על תנאי קצר יותר, וככל שהעבירה חמורה יותר, גדל הסיכוי שבית המשפט יוכל לנטרל את השפעת המאסר על תנאי באמצעות חפיפה מלאה במקום באמצעות הארכת תקופת התנאי.

מהתרשים עולה גם שבתיקי משוחררים ההסתברות להפעלת כל המאסר על תנאי במצטבר היא זניחה ונעה בין שברירי אחוז (בעבירה קלה עם מאסר על תנאי ארוך) ל-1.4% לכל היותר (בעבירות חמורות עם מאסר על תנאי קצר). במילים אחרות, בתיקי משוחררים ההסתברות שבית המשפט יפעל על פי החריגים הדורשים טעמים שיירשמו ולא על פי הכלל של הפעלת מאסר על תנאי במצטבר, נושקת למאה אחוזים.

ה. דיון

מחקרים קודמים שבחנו את השפעתם של עונשים מזעריים הראו כי במקרים מסוימים תובעים או מושבעים משנים את סעיפי האישום או אף נמנעים מהרשעה כדי שעונשים אלו לא יוטלו. אולם עד כה לא נערך מחקר הבוחן כיצד חומרת העונש המזערי משפיעה על ההחלטה אם להטילו. במחקר זה ניצלנו את ההסדר הייחודי הנוהג בישראל באשר לעונש המאסר על תנאי, הסדר היוצר מצב שבו נאשמים שונים כפופים לעונש מזערי שונה (עונש המאסר על תנאי שהוטל עליהם בהליך קודם) בגין עבירות דומות.

כפי ששיערנו, ככל שהמאסר על תנאי ארוך יותר, ההסתברות שהוא יופעל קטנה יותר. מצאנו שעוצמת ההשפעה של משתנה זה גדולה מאוד. בתי המשפט נמנעים מהפעלת מאסר על תנאי ארוך, ולכן נמנעים מהטלת מאסר על נאשמים שתלוי ועומד נגדם מאסר על תנאי ארוך. התוצאה היא שפעמים רבות עדיף לנאשם שיוטל עליו מאסר על תנאי ארוך ולא מאסר על תנאי קצר. אם הוא יפר את התנאי – מאסר על תנאי ארוך יסייע לו להיחלץ מעונש מאסר בפועל. כשנגזר דינו של נאשם שתלוי ועומד נגדו מאסר על תנאי בר הפעלה, הסיכוי שהוא יישלח למאסר קטן במידה ניכרת ככל שהמאסר על תנאי ארוך יותר. כצפוי, הסיכוי שמאסר על תנאי יופעל גדל ככל שהעבירה השנייה (העבירה הנוספת) שבגינה הורשע הנאשם חמורה יותר, ולא נמצאה שונות בהשפעה של אורך המאסר המותנה על סיכויי ההפעלה בעבירות בחומרה שונה.

אשר לאופן ההפעלה מצאנו שהפעלת המאסר על תנאי במצטבר, שאמורה להיות הכלל, היא חריג נדיר. גם כאשר עונש המאסר על תנאי מופעל, בתי המשפט מעדיפים להפעילו בחפיפה מלאה, ולעיתים רחוקות יותר – בחפיפה חלקית. רק ב-13% מהמקרים במדגם הופעל המאסר על תנאי במצטבר, ובכל יתר המקרים בחרו בתי המשפט בחריגים המחייבים "טעמים שיירשמו" במקום לפעול על פי הכלל. כמו במקרים קודמים שעסקו בעונשים מזעריים שנקבעו בחוק או בפסיקה, הניסיון להגדיר מהו הכלל ומהו החריג נכשל במבחן המציאות אם יישום הכלל מוביל לתוצאה שנתפסת על ידי השופטים כמחמירה מדי.⁹¹

ההסדר הקבוע בחוק הניח שאת המאסר על תנאי קובע בית המשפט לפי חומרת העבירה הראשונה (העבירה המקורית), כשרק הפעלת המאסר נדחית. לפי הסדר זה, לאחר שנקבע שנאשם הפר את התנאי, בית המשפט אמור רק להפעיל את העונש שהוטל בגין העבירה הקודמת ולא להכריע לגביו מחדש. אולם המנגנון שנקבע בחוק מתעלם מהעובדה ששופטים אינם חושבים על העבירה הקודמת. הם חושבים על העבירה

91 ראו: Oren Gazal-Ayal and Hagit Turgeman and Gideon Fishman, "Do Sentencing Guidelines Increase Prosecutorial Power? An Impirical Study", 76 *Law & Contemp. Probs.* (2013) 131 שמראה ששופטים בחרו בחריג יותר מאשר בכלל; עוד ראו: טננבוים (לעיל, הערה 42); מויאל ואייזנשטדט (לעיל, הערה 37).

הנוכחית ורוצים להתאים את חומרת העונש המצטבר, ובכלל זה החלק שמופעל בגין העבירה הקודמת, לנסיבות העבירה השנייה – זו שנדונה לפניהם. ובכך משיגים השופטים המטילים תקופות מאסר על תנאי ארוכות, אם משום שהנאשם ביצע עבירה חמורה ואם כדי להבטיח הרתעה אפקטיבית, את התוצאה ההפוכה. במקום להביא לידי כך שהנאשם יישא עונש מאסר ממושך אם הוא יפר את התנאי, הם מתמרצים את חבריהם (השופטים שנדרשים להפעלת התנאי לאחר הפרה) להימנע מלהטיל על אותו נאשם עונש מאסר גם בגין ביצוע עבירות המפירות את התנאים. כך, ככל שעונש המאסר על תנאי חמור יותר, הסיכוי שהוא יוטל קטן יותר.

מצאנו גם שברוב המכריע של תיקי המשוחררים (72%) בתי המשפט אינם מפעילים את התנאי. במילים אחרות, במרבית תיקי המשוחררים בית המשפט אינו שולח את הנאשם למאסר אם תלוי ועומד נגדו מאסר על תנאי בר הפעלה אלא מאריך את התנאי ואגב כך נמנע מלהטיל עליהם מאסר בגין העבירה השנייה. במקרים אלו המאסר על תנאי מיטיב עם הנאשם. בכ-11% נוספים מהתיקים ההפעלה נעשית בחפיפה מלאה, וההפרה של תנאי המאסר אינה משפיעה כלל על הנאשם. רק בכ-18% מהתיקים בקבוצה זו המאסר על תנאי מופעל בהצטברות חלקית (13.5%) או מלאה (4.5%), ולכן מוביל להחמרה בעונש.

אשר לתיקי המעצר, כפי שצינו, אלו כוללים תיקים שבהם ביקשה התביעה את מעצרו של הנאשם עד תום ההליכים, בין שהבקשה התקבלה ובין שלא. עם זאת גם נאשמים שהבקשה לעוצרם נדחתה היו במרבית המקרים עצורים לתקופה מסוימת. ראשית, בקשות למעצר עד תום ההליכים מוגשות כמעט רק כשמדובר בנאשמים שהיו עצורים לפני הגשת כתב אישום. עצורים שהיו משוחררים בשלב החקירה כמעט תמיד משוחררים גם במהלך ההליך, ולכן כמעט כל תיקי המעצר כוללים נאשמים שהיו עצורים. שנית, גם כאשר הבקשה נדחתה בסופו של דבר, הדבר נעשה לא אחת לאחר שהנאשם היה עצור עד החלטה אחרת לצורך בירור התנאים למעצרו או שחרורו בערובה, לצורך דיונים הבוחנים אם היו ראיות לכאורה, או בהמתנה לתסקיר מעצר והחלטה על פיו. מכל מקום, העובדה שחלק מתיקי המעצר במדגם שלנו כוללים נאשמים שלא היו עצורים לתקופה ממושכת יוצרת רק "רעש" שאינו פוגע בממצאים. יש להניח שלו הייתה לנו חלוקה טובה יותר של עצורים ומשוחררים, הייתה ההשפעה של המעצר בולטת אף יותר.

שיעור גבוה בהרבה מתיקי המעצר מסתיים במאסרים בפועל ובהפעלת המאסר על תנאי, מכמה סיבות: ראשית, אף שהשיקולים אם לעצור אדם שונים משיקולי הענישה, יש להניח כי גם מבחינה מהותית העבירות בתיקי מעצר, בממוצע, חמורות מהעבירות בתיקים אחרים, ולכן ניתן לצפות ששיעור גבוה מהם יסתיים במאסר. נוסף על זה, מחקרים מלמדים כי גם בהיעדר הבדלים אחרים, הסיכוי להטלת עונש מאסר גדול יותר

כשהנאשם היה עצור בזמן ההליך.⁹² ההסברים לתופעה זו מגוונים. בין היתר סביר שמטעמי לגיטימציה שופטים מעדיפים לתת תוקף רטרואקטיבי למעצר באמצעות הטלת עונש מאסר (כשהמעצר ייבלע בתוכו).⁹³ כמו כן, שופטים עשויים לחוש קושי גדול יותר לשלוח אדם משוחרר לכלא, בהשוואה לעצור. זאת ועוד, ייתכן שעצורים מתקשים יותר להציג סיכוי של ממש שהם השתקמו, באופן המצדיק חריגה ממתחם העונש ההולם בעניינם. לסיום, ההשלכות של עונש מאסר על עצורים חמורות פחות, שכן חלק מהעונש כבר נבלע בתוך תקופת המעצר, ומנגד, לעצורים עניין גדול יותר לסיים את ההליך במהרה (גם במחיר עונש כבד יותר) כדי לסיים את המעצר, ולכן גם הם עשויים להסכים בקלות רבה יותר להסדר הכולל מאסר. מכל הטעמים הללו אפשר היה לצפות שבתיקי מעצר יוטלו עונשי מאסר רבים יותר, ולכן גם יופעלו עונשי מאסר על תנאי רבים יותר. ובכל זאת, גם בתיקי מעצר מצאנו שככל שעונש המאסר המותנה ארוך יותר, כך גדל הסיכוי שהתנאי יוארך ולא יוטל על הנאשם עונש מאסר. יצוין כי בתיקי מעצר אלו שהה הנאשם מאחורי סורג ובריח כעצור, וייתכן שלעיתים בתי המשפט התחשבו במעצר זה כשהחליטו לוותר על עונש המאסר. כשהעונש המותנה ארוך, הפעלתו עשויה להוביל לעונש למאסר ארוך מתקופת המעצר וגם מהתקופה שהשופט סבור שהיא מתאימה לנסיבות העבירה השנייה, ולכן נטיית בית המשפט להאריך את התנאי תגבר.

ממצא מעניין נוסף עניינו בקשר שבין ההסתברות להארכת התנאי לבין הפעלתו בחפיפה מלאה. כאמור, בשתי החלופות הללו הנאשם אינו משלם כלל מחיר על הפרת התנאי (ובחלופה של הארכת התנאי הוא אף "מרוויח" מהפרת התנאי). תרשימים 5 ו-6 מלמדים על הבחירה של בית המשפט בין שתי החלופות המרכזיות האלו. נמצא כי ככל שהעבירה השנייה חמורה יותר, וככל שהמאסר על תנאי קצר יותר, כך גדלה ההסתברות להטלת המאסר על תנאי בחופף, ומנגד, ככל שהעבירה השנייה קלה יותר והמאסר על תנאי ארוך יותר, כך גדל הסיכוי להארכת התנאי. נראה כי במרבית המקרים בתי המשפט אינם מעוניינים שהמאסר על תנאי יתווסף לתקופת המאסר שנגזרה בגין העבירה השנייה, ולכן הם מחפשים חלופה שאינה כוללת הטלת עונש בהצטברות מלאה או חלקית. כשהעבירה השנייה חמורה והמאסר על תנאי קצר, הם יכולים, לרוב, להגיע לתוצאה זו באמצעות חפיפה מלאה של עונש המאסר על תנאי עם העונש בגין העבירה השנייה. כשהמאסר על תנאי ארוך והעבירה השנייה קלה, הם נדרשים, במרבית המקרים, להאריך את התנאי כדי להגיע לתוצאה זו (ואגב כך לוותר על הטלת עונש מאסר בגין העבירה השנייה). התוצאה היא שככל שהמאסר על תנאי ארוך יותר, הנאשם נהנה מסיכוי גדול

92 ראו: רינת קיטאי-סג'ר, **המעצר: שלילת חירות טרם הכרעת הדין** (תשע"א-תשע"ב) בעמ' 22–23 וכן יעל חסין ומרדכי קרמניצר, "עבירת ההתפרצות – המשתנים המשפיעים על

מידת האחידות בענישה", **משפטים** כב (תשנ"ד) 553, בעמ' 558–559.

93 ראו למשל: רע"פ 3173/09 **פראגין נ' מדינת ישראל** (פורסם בנבו, 5.5.2009). אף שבית המשפט העליון קבע כי העונש הראוי שיש להטיל על פראגין הוא מאסר על תנאי, בסופו של דבר נדון פראגין ל-49 ימי מאסר בפועל, תקופה השווה באורכה לתקופת מעצרו.

יותר לחמוק ממאסר על העבירה השנייה. ובהתאמה – ככל שהמאסר על תנאי קצר יותר, סיכוייו של הנאשם להארכת התנאי קטנים, אך גם במרבית המקרים הללו הנאשם אינו נושא בעונש ממשי בשל הפרת התנאי, שכן העונש המותנה מוטל בחפיפה מלאה.

ו. מסקנות

עונש המאסר על תנאי הוא עונש ייחודי. הטלתו בגין עבירה אחת אמורה להשפיע על העונש שאותו יישא הנאשם אם יבצע עבירה נוספת בעתיד. אולם הניסיון לכבול את ידיו של השופט שגזור את הדין לאחר העבירה הנוספת נכשל. השופטים מתקשים לקבל תרחיש שבו תקופת המאסר שבה יישא הנאשם שהורשע בעבירה הנוספת תושפע במידה רבה מגזר דין שהוטל עליו בעבר, לאחר שהורשע בעבירה הראשונה. כאשר הדבר אפשרי, קושי זה נפתר באמצעות הפעלת המאסר על תנאי ונשיאתו בחופף לעונש שנגזר בגין העבירה הנוספת. אולם ככל שהעבירה הנוספת קלה יותר, וככל שהמאסר על תנאי ארוך יותר, גדל הסיכוי שפתרון זה לא יספק. במקרים כאלו נוטים בתי המשפט לפטור את הנאשם לחלוטין מעונש מאסר בגין העבירה הנוספת כדי שיוכלו להאריך את התנאי גם אם העונש הראוי לעבירה הנוספת הוא מאסר בפועל. מבחינתו של נאשם שהפר את התנאי, ככל שהמאסר על תנאי ארוך יותר, גדל הסיכוי שהוא יחמוק מעונש מאסר.

ממצאים אלו משתלבים במחקרים קודמים המראים ששופטים ותובעים מעדיפים לעקוף הוראות המחייבות הטלת עונשים מזעריים, ובמקרים מסוימים עונשים מזעריים אלו אף עשויים להיטיב עם מבצעי העבירות. אך מחקרים קודמים לא הצליחו להראות כי ככל שהעונש המזערי חמור יותר כך גדל הסיכוי שיימנעו מהטלתו, משום שלרוב אין בנמצא נאשמים שמבצעים עבירות דומות באותה מערכת משפט אך כפופים לעונשים מזעריים שונים. עונש המאסר על תנאי בישראל מספק מעבדה ייחודית לבדיקת סוגיה זו. הממצאים מראים שאם שופטים צריכים לבחור בין הטלת עונש מזערי לבין הימנעות מוחלטת מהטלת עונש מאסר, נטייתם להעדיף את החלופה השנייה גדלה ככל שהעונש המזערי ארוך יותר.

לממצאים חשיבות רבה גם להערכת התועלת מעונש המאסר על תנאי במתכונתו הישראלית. ציפיית המחוקק שהעונש ישמש איום ברור למאסר שיוטל במצטבר על הנאשם אם הוא ישוב לסורו, נכזבה. אף שהחוק מורה להטיל את המאסר המותנה במצטבר לעונש מאסר שהושת בגין העבירה הנוספת (ומאפשר חריגה מכלל זה רק מנימוקים שיירשמו), בפועל מוטל מאסר על תנאי בהצטברות מלאה לעונש בגין העבירה הנוספת רק במיעוט קטן מהמקרים. מנגד, נעשה שימוש תדיר בסמכות להאריך את התנאי – סמכות שנועדה למקרים חריגים וספורים – ואף שהפעלת הסמכות מחייבת לפטור נאשם שאמור היה להידון למאסר, מעונש זה.

ברור כי עונש המאסר על תנאי בישראל אינו ממלא את תפקידו. הוא גם פוגע בקשר שבין חומרת העבירה לעונש ומעניק הקלה דווקא למי שנדונו למאסרים מותנים, ועוד יותר מכך לאלו שנדונו למאסרים מותנים ממושכים. ייתכן שהפתרון מחייב הכשרה טובה יותר לשופטים באשר לאופן השימוש בעונש זה, או לחלופין – ביטול מוחלט של עונש המאסר על תנאי. לא נתיימר לפתח פתרונות אלו כאן. כך או כך, סבורים אנו, אין מקום להמשיך ולקיים את עונש המאסר על תנאי במתכונתו הנוכחית.

נספחים מקוונים

טבלה 1א. ניתוח סדרת רגרסיות מצטברות להפעלת המאסר על תנאי (עם משתנה האינטראקציה בין אורך המאסר על תנאי למשתנה חומרת העבירה) משתנה תלוי: הפעלת המאסר על תנאי; מספר תצפיות = 5,749

Y > 3 – הפעלה במצטבר (הצטברות מלאה)		Y > 2 – הפעלה בהצטברות מלאה או חלקית		Y > 1 – הפעלה לעומת הארכה		
OR	B (S.E.)	OR	B (S.E.)	OR	B (S.E.)	
.43	-.85*** (.17)	.89	-.12 (.10)	.73	-.31* (.12)	אורך מע"ת (בסיס: 1–120) 180–121
.44	-.82*** (.24)	.89	-.11 (.16)	.35	-1.06*** (.18)	240–181
.20	-1.59*** (.25)	.52	-.66*** (.14)	.15	-1.89*** (.17)	365–241
.13	-2.02*** (.32)	.34	-1.08*** (.19)	.05	-3.05*** (.23)	+366
1.39	.33 (.25)	1.17	.15 (.19)	1.72	.54* (.25)	חומרת העבירה (בסיס: קלה) (0)
1.78	.58* (.25)	1.30	.26 (.20)	5.07	1.62*** (.29)	בינונית (1–120) חמורה (180–121)
1.68	.52+ (.28)	1.63	.49* (.23)	9.20	2.22*** (.49)	חמורה מאוד (181+)
1.19	.17 (.33)	1.30	.26 (.24)	.81	-.21 (.32)	חומרת העבירה * אורך מע"ת (בסיס: 1–120)
.63	-.46 (.49)	.68	-.38 (.33)	.48	-.74+ (.43)	בינונית (1–120) * אורך מע"ת (180–121)
1.84	.61 (.40)	1.71	.54+ (.28)	1.32	.28 (.37)	בינונית (1–120) * אורך מע"ת (240–181)
2.06	.72 (.45)	1.77	.57+ (.33)	1.07	.07 (.43)	בינונית (1–120) * אורך מע"ת (365–241)
.82	-.20 (.35)	1.39	.33 (.26)	.48	-.74+ (.40)	חמורה (180–121) * אורך מע"ת (180–121)
.51	-.68 (.45)	1.13	.13 (.32)	.53	-.63 (.46)	חמורה (180–121) * אורך מע"ת (240–181)
1.56	.45 (.37)	2.07	.73** (.27)	.98	-.02 (.39)	חמורה ((180–121) * אורך מע"ת (365–241)
2.00	.70+ (.42)	2.03	.71* (.32)	.67	-.39 (.43)	חמורה (180–121) * אורך מע"ת (+366)
.63	-.41	1.11	.10	.35	-1.05+	חמורה מאוד (181+) * אורך

הפעלה $-Y > 3$ במצטבר (הצטברות מלאה)		הפעלה $-Y > 2$ בהצטברות מלאה או חלקית		הפעלה $-Y > 1$ לעומת הארכה		
.63	(.41) -.46 (.49)	1.03	(.31) .03 (.38)	.54	(.61) -.61 (.73)	מע"ת (180–121) חמורה מאוד (+181) * אורך מע"ת (240–181)
1.69	.52 (.40)	2.35	.86** (.30)	.61	-.50 (.56)	חמורה מאוד (+181) * אורך מע"ת (365–241)
2.83	1.04* (.44)	2.65	.98** (.34)	1.31	.27 (.62)	חמורה מאוד (+181) * אורך מע"ת (+366)
.43	-.84* (.39)	.61	-.49* (.19)	.45	-.81*** (.20)	מגדר הנאשם (אישה)
.78	-.25 (.16)	.71	-.35*** (.11)	.46	-.78*** (.15)	גיל הנאשם (בסיס : 18–24) 34–25
.96	-.04 (.19)	.73	-.32 (.13)	.50	-.69*** (.18)	44–35
1.00	0 (.20)	.81	-.21 (.14)	.43	-.84*** (.19)	+45
.76	-.27** (.10)	.73	-.31*** (.07)	.61	-.50*** (.09)	זהות הנאשם (יהודי)
.91	-.10 (.10)	.86	-.15* (.07)	.83	-.18* (.09)	יש ילדים תלויים
1.15	.14 (.12)	1.32	.28*** (.08)	1.63	.49*** (.10)	הופעל בעבר מאסר על תנאי
2.02	.70*** (.12)	2.10	.74*** (.08)	3.77	1.33*** (.10)	הנאשם נדון למאסר בעבר
1.06	.05 (.14)	.97	-.03 (.09)	1.05	.05 (.11)	הרשעות קודמות (בסיס : 1–2) 5–3
1.04	.04 (.18)	.99	-.01 (.12)	1.23	.21 (.15)	10–6
1.38	.32 (.21)	1.14	.13 (.14)	1.38	.32+ (.18)	+11
.85	-.16 (.11)	1.01	.02 (.08)	1.00	0 (.11)	עבר נוער
1.29	.25* (.12)	1.02	.02 (.08)	1.07	.06 (.10)	עבר בעבירות רכוש
.92	-.08 (.10)	.97	-.03 (.07)	.99	-.02 (.09)	עבר בעבירות נגד הגוף
1.01	.01 (.11)	1.00	0 (.08)	.97	-.04 (.11)	עבר בעבירות סמים
1.07	.07 (.35)	1.21	.19 (.26)	1.26	.23 (.37)	עבר בעבירות סיוע לשב"חים
1.21	.19+ (.10)	1.01	.01 (.07)	.82	-.21* (.09)	עבר בעבירות נגד צווי בית משפט
1.00	0 (.13)	1.19	.17+ (.09)	1.36	.31** (.11)	עבר אחר
						מחוז (בסיס : דרום)

הפעלה $-Y > 3$ במצטבר (הצטברות מלאה)		הפעלה $-Y > 2$ בהצטברות מלאה או חלקית		הפעלה $-Y > 1$ לעומת הארכה		
4.32	1.46*** (.18)	2.06	.72*** (.10)	1.13	.12 (.13)	מחוז מרכז
8.87	2.18*** (.18)	2.66	.98*** (.11)	.99	-.01 (.14)	מחוז חיפה
3.91	1.36*** (.21)	1.34	.30* (.13)	1.18	.16 (.17)	מחוז ירושלים
2.68	.98*** (.23)	2.71	1.00*** (.12)	2.03	.71*** (.16)	מחוז צפון
6.66	1.90*** (.18)	1.88	.63*** (.10)	1.21	.19 (.13)	מחוז תל-אביב
1.53	.42 (.45)	1.81	.59+ (.34)	6.28	1.84*** (.48)	סוג העבירה (בסיס: סמים) עבירת סיוע לשב"חים
1.09	.09 (.20)	1.40	.34* (.13)	1.72	.54*** (.17)	עבירות נגד הגוף
1.12	.12 (.17)	1.02	.02 (.12)	1.13	.12 (.15)	עבירות רכוש
1.11	.11 (.19)	1.25	.22+ (.13)	1.36	.31* (.15)	עבירות נגד הסדר הציבורי
1.21	.19 (.31)	1.75	.56** (.20)	3.57	1.27*** (.24)	עבירות אחרות
.62	-.47** (.15)	.64	-.45*** (.10)	.71	-.35* (.13)	ריבוי אישומים
1.23	.21+ (.13)	1.23	.21* (.09)	1.38	.32** (.11)	עבירות נוספות קלות עבירה נוספת אחת
1.62	.49*** (.13)	1.39	.33*** (.10)	2.50	.92*** (.14)	יותר מעבירה נוספת אחת
.93	-.07 (.14)	1.04	.04 (.11)	.97	-.03 (.14)	חלוף הזמן עד ביצוע העבירה הנוספת הראשונה (בסיס: עד 6 חודשים) 12–6.01
1.08	.08 (.15)	1.11	.10 (.11)	.94	-.06 (.14)	18–12.01
.83	-.18 (.15)	1.05	.05 (.11)	1.03	.03 (.14)	24–18.01
.73	-.32* (.14)	1.06	.06 (.10)	1.07	.07 (.13)	+24.01
4.15	1.42*** (.16)	1.44	.37** (.12)	3.43	1.23*** (.17)	מספר תיקים מופעלים (בסיס: תיק אחד) יותר מתיק אחד
2.35	.85***	2.06	.72***	5.45	1.70***	שיקול הדעת בהפעלת התנאי (בסיס: קיים שיקול דעת) חובת הפעלה

הפעלה $-Y>3$ במצטבר (הצטברות מלאה)		הפעלה $-Y>2$ בהצטברות מלאה או חלקית		הפעלה $-Y>1$ לעומת הארכה		
1.21	(.16) .19 (.13)	1.10	(.12) .09 (.10)	1.31	(.16) .27* (.13)	לא ידוע
3.31	1.20*** (.13)	3.99	1.39*** (.08)	10.13	2.32*** (.09)	תיק מעצר
.32	1.15*** (.11)	.45	-.81*** (.09)	.68	-.38*** (.12)	הסדר טיעון (בסיס: ללא הסדר) עם הסדר טיעון
.42	-.86*** (.18)	.60	-.51*** (.13)	.60	-.52* (.17)	לא ידוע
1.08	.07 (.25)	.80	-.23 (.20)	.14	-1.99*** (.31)	ערכאה שיפוטית (בסיס: ערכאת ערעור) ערכאה ראשונה
.02	-3.90*** (.40)	.20	-1.59*** (.29)	2.63	.97* (.40)	קבוע
3304.948		6070.415		4047.898		-2 Log likelihood
1140.120***		1740.013***		3501.553***		Chi square
.334		.351		.624		Nagelkerke R square

*** $p \leq .001$; ** $p < .01$; * $p < .05$; + $p < .1$

$-Y>1$ – סיכויים להפעיל את התנאי לעומת הארכתו;

$-Y>2$ – סיכויים להפעיל את התנאי בחפיפה חלקית ובמצטבר לעומת הפעלתו בחפיפה מלאה או להורות על הארכתו;

$-Y>3$ – סיכויים להפעיל את התנאי במצטבר לעומת הפעלתו בחפיפה חלקית ומלאה או להורות על הארכתו.

טבלה 1ב. ניתוח סדרת רגרסיות מצטברות להפעלת המאסר על תנאי עם משתנה אינטראקציה בין משתנה אורך מע"ת להסדר טיעון משתנה תלוי: הפעלת המאסר על תנאי; מספר תצפיות = 5,749

Y>3 – הפעלה במצטבר (הצטרות מלאה)		Y>2 – הפעלה בהצטרות מלאה או חלקית		Y>1 – הפעלה לעומת הארכה		
OR	B (S.E.)	OR	B (S.E.)	OR	B (S.E.)	
.42	-.86*** (.23)	.74	-.30 (.20)	.61	-.49 ⁺ (.26)	אורך מע"ת (בסיס: 120–180–121)
.25	-1.41*** (.31)	.71	-.35 (.29)	.31	-1.17** (.37)	240–181
.29	-1.24*** (.26)	.51	-.68** (.23)	.11	-2.22*** (.31)	365–241
.23	-1.47*** (.29)	.36	-1.04*** (.27)	.04	-3.15*** (.36)	+366
1.63	.49*** (.14)	1.43	.35*** (.10)	1.59	.47*** (.13)	חומרת העבירה (בסיס: קלה (0))
1.84	.61*** (.14)	1.85	.62*** (.11)	3.69	1.30*** (.15)	בינונית (120–180)
1.92	.65*** (.15)	2.45	.90*** (.12)	6.19	1.82*** (.18)	חמורה מאד (180–121)
1.06	.06 (.27)	1.37	.31 (.23)	1.08	.08 (.29)	הסדר טיעון * אורך מע"ת (בסיס: 120–180–121)
1.61	.48 (.37)	1.22	.20 (.31)	.97	-.04 (.41)	עם הסדר טיעון * אורך מע"ת (180–121)
1.07	.07 (.30)	1.52	.42 ⁺ (.25)	1.64	.50 (.32)	עם הסדר טיעון * אורך מע"ת (240–181)
1.21	.19 (.32)	1.55	.44 (.28)	1.34	.30 (.38)	עם הסדר טיעון * אורך מע"ת (365–241)
.45	-.80 ⁺ (.45)	1.39	.33 (.32)	1.10	.09 (.40)	עם הסדר טיעון * אורך מע"ת (+366)
.79	-.24 (.63)	1.04	.03 (.45)	.59	-.53 (.58)	לא ידוע * אורך מע"ת (180–121)
.72	-.33 (.48)	1.42	.35 (.38)	1.36	.30 (.49)	לא ידוע * אורך מע"ת (240–181)
.76	-.27 (.50)	1.20	.19 (.42)	.93	-.08 (.55)	לא ידוע * אורך מע"ת (365–241)
.44	-.83* (.39)	.61	-.50* (.19)	.44	-.82*** (.20)	לא ידוע * אורך מע"ת (+366)
						מגדר הנאשם (אישה)
.79	-.24	.71	-.34**	.46	-.78***	גיל הנאשם (בסיס: 18–24) 34–25

הפעלה – $Y > 3$ במצטבר (הצטברות מלאה)		הפעלה – $Y > 2$ בהצטברות מלאה או חלקית		הפעלה – $Y > 1$ לעומת הארכה		
.96	(.15) -.04	.74	(.11) -.30*	.50	(.15) -.70***	44–35
1.02	(.19) .02 (.20)	.83	(.13) -.19 (.14)	.43	(.18) -.85*** (.19)	+45
.77	-.26** (.10)	.74	-.31*** (.07)	.61	-.49*** (.09)	זהות הנאשם (יהודי)
.92	-.09 (.10)	.86	-.15* (.07)	.84	-.18* (.09)	יש ילדים תלויים
1.16	.15 (.12)	1.33	.28*** (.08)	1.64	.50*** (.10)	הופעל בעבר מאסר על תנאי
2.04	.71*** (.12)	2.12	.75*** (.08)	3.71	1.31*** (.10)	הנאשם נדון למאסר בעבר
1.05	.05 (.14)	.97	-.03 (.09)	1.06	.06 (.11)	הרשעות קודמות (בסיס : 2–1) 5–3
1.04	.04 (.18)	.99	-.01 (.12)	1.23	.21 (.15)	10–6
1.38	.32 (.21)	1.14	.13 (.14)	1.40	.34+ (.18)	+11
.86	-.16 (.11)	1.02	.02 (.08)	1.00	0 (.11)	עבר נוער
1.30	.27* (.12)	1.03	.03 (.08)	1.08	.08 (.10)	עבר בעבירות רכוש
.93	-.07 (.10)	.98	-.02 (.07)	.99	-.01 (.09)	עבר בעבירות נגד הגוף
1.01	.01 (.11)	1.00	0 (.08)	.98	-.02 (.11)	עבר בעבירות סמים
1.12	.12 (.35)	1.22	.20 (.26)	1.31	.27 (.37)	עבר בעבירות סיוע לשב"חים
1.19	.18+ (.10)	1.00	0 (.07)	.82	-.20* (.09)	עבר בעבירות נגד צווי בית משפט
1.01	.01 (.13)	1.18	.17+ (.09)	1.34	.30** (.11)	עבר אחר
4.19	1.43*** (.17)	2.04	.71*** (.10)	1.14	.13 (.12)	מחוז (בסיס : דרום) מחוז מרכז
8.65	2.16*** (.17)	2.65	.97*** (.11)	1.00	0 (.14)	מחוז חיפה
3.79	1.33*** (.20)	1.32	.28* (.13)	1.20	.18 (.17)	מחוז ירושלים
2.57	.95*** (.22)	2.64	.97*** (.12)	2.03	.71*** (.16)	מחוז צפון
6.41	1.86*** (.18)	1.85	.62*** (.10)	1.22	.20 (.13)	מחוז תל-אביב
						סוג העבירה (בסיס : סמים)

הפעלה – $Y > 3$ במצטבר (הצטברות מלאה)		הפעלה – $Y > 2$ בהצטברות מלאה או חלקית		הפעלה – $Y > 1$ לעומת הארכה		
1.57	.45 (.44)	1.80	.59 ⁺ (.34)	5.70	1.74 ^{***} (.48)	עבירת סיוע לשב"חים
1.11	.10 (.19)	1.41	.35 ^{**} (.13)	1.73	.55 ^{***} (.17)	עבירות נגד הגוף
1.16	.15 (.16)	1.06	.06 (.12)	1.12	.11 (.15)	עבירות רכוש
1.13	.13 (.19)	1.29	.25 [*] (.13)	1.38	.32 [*] (.15)	עבירות נגד הסדר הציבורי
1.18	.17 (.31)	1.72	.54 ^{**} (.20)	3.49	1.25 ^{***} (.24)	עבירות אחרות
.62	-.47 ^{**} (.15)	.63	-.47 ^{***} (.10)	.71	-.35 [*] (.13)	ריבוי אישומים
1.23	.21 ⁺ (.13)	1.24	.22 [*] (.09)	1.38	.32 ^{**} (.11)	עבירות נוספות קלות עבירה נוספת אחת
1.61	.48 ^{***} (.13)	1.38	.32 ^{***} (.10)	2.50	.91 ^{***} (.14)	יותר מעבירה נוספת אחת
.92	-.08 (.14)	1.03	.03 (.11)	.99	-.01 (.14)	חלוף הזמן עד ביצוע העבירה הנוספת הראשונה (בסיס: עד 6 חודשים) 12–6.01
1.05	.05 (.15)	1.10	.09 (.11)	.93	-.07 (.14)	18–12.01
.82	-.19 (.15)	1.05	.05 (.11)	1.03	.03 (.14)	24–18.01
.72	-.33 [*] (.14)	1.06	.06 (.10)	1.07	.07 (.13)	+24.01
3.94	1.37 ^{***} (.15)	1.40	.34 ^{**} (.12)	3.21	1.17 ^{***} (.17)	מספר תיקים מופעלים (בסיס: תיק אחד) יותר מתיק אחד
2.34	.85 ^{***} (.16)	2.11	.75 ^{***} (.12)	5.50	1.70 ^{***} (.16)	שיקול הדעת בהפעלת התנאי (בסיס: קיים שיקול דעת) חובת הפעלה
1.21	.19 (.13)	1.10	.10 (.10)	1.33	.28 [*] (.13)	לא ידוע
3.31	1.20 ^{***} (.13)	3.97	1.38 ^{***} (.08)	10.07	2.31 ^{***} (.09)	תיק מעצר
.29	-1.24 ^{***} (.19)	.35	-1.05 ^{***} (.16)	.59	-.53 ^{**} (.20)	הסדר טיעון (בסיס: ללא הסדר) עם הסדר טיעון
.58	-.55 ⁺ (.28)	.49	-.71 ^{**} (.24)	.57	-.56 [*] (.28)	לא ידוע

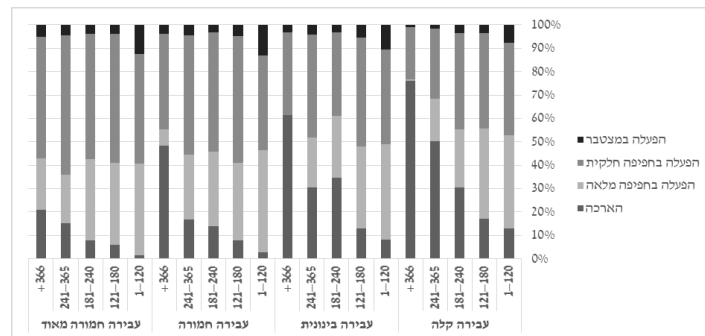
הפעלה – $Y > 3$ במצטבר (הצטברות מלאה)		הפעלה – $Y > 2$ בהצטברות מלאה או חלקית		הפעלה – $Y > 1$ לעומת הארכה		
1.06	.06 (.25)	.77	-.26 (.20)	.13	-2.03*** (.31)	ערכאה שיפוטית (בסיס: ערכאת ערעור) ערכאה ראשונה
.02	-3.91*** (.41)	.23	-1.48*** (.30)	3.11	1.14** (.42)	קבוע
3319.067		6092.508		4060.569		-2 Log likelihood
1126.002***		1717.920***		3488.882***		Chi square
.330		.348		.622		Nagelkerke R square

*** $p \leq .001$; ** $p < .01$; * $p < .05$; + $p < .1$

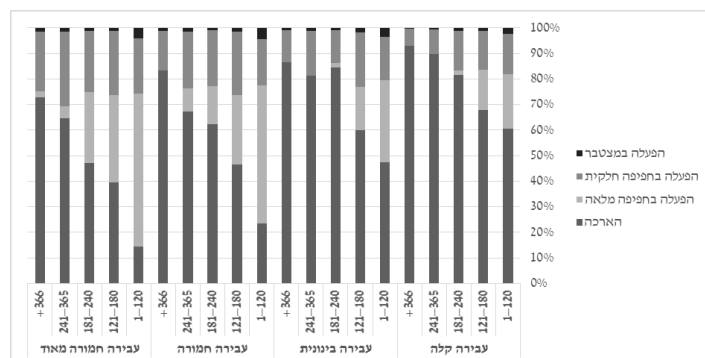
$Y > 1$ – סיכויים להפעיל את התנאי לעומת הארכה;

$Y > 2$ – סיכויים להפעיל את התנאי בחפיפה חלקית ובמצטבר לעומת הפעלתו בחפיפה מלאה או להורות על הארכה;

$Y > 3$ – סיכויים להפעיל את התנאי במצטבר לעומת הפעלתו בחפיפה חלקית ומלאה או להורות על הארכה.

תרשים 2א. הסתברות מנובאת להחלטת בתי המשפט בהפעלת התנאי לפי אורך מע"ת, לפי חומרת העבירה (עונש חציוני) ולפי משתנה האינטראקציה ביניהם – תיקי מעצר (לפי הפרופיל שנבחר) (ללא הסדר טיעון)

תרשים 2ב. הסתברות מנובאת להחלטת בתי המשפט בהפעלת התנאי לפי אורך מע"ת, לפי חומרת העבירה (עונש חציוני) ולפי משתנה האינטראקציה ביניהם – בתיקי משוחררים (לפי הפרופיל שנבחר) (ללא הסדר טיעון).